

Faculteit Letteren en Wijsbegeerte

Masterproef Vertalen

Engels-Duits

It's going to be very, very different. Very, very different.

Een analyse van de retoriek van Donald Trump
aan de hand van de *LTI* van Victor Klemperer

Paula Gruppelaar

Promotor: Dr. Frank Albers

Assessor: Line Magnus

Universiteit Antwerpen

Academiejaar 2017-2018

Ondergetekende Paula Gruppelaar, studente Engels-Duits in de opleiding Master in het Vertalen, verklaart dat deze masterproef volledig oorspronkelijk is en uitsluitend door haarzelf is geschreven. Bij alle informatie en ideeën ontleend aan andere bronnen, heeft ondergetekende expliciet en in detail verwezen naar de vindplaatsen.

Antwerpen, 28 mei 2018

Abstract

Donald Trump's rhetoric is unique, unconventional and instantly recognizable. But is his rhetoric as unprecedented as it seems? This thesis discusses the similarities between the Nazi rhetoric, as described by Victor Klemperer and the rhetoric of Donald Trump. Victor Klemperer, a German philologist from Jewish descent, described the linguistic features of the Nazi regime in his book *LTI: Notizbuch eines Philologen* (1947). LTI stands for *Lingua Tertii Imperii*: the language of the Third Reich. From Victor Klemperer's book, three main features can be derived: the revolutionary aspect, the simplistic aspect and the hyperbolic aspect.

This thesis argues that Trump's rhetoric has certain similarities with the three characteristics of the LTI. First of all, Trump's rhetoric also has a revolutionary character. Trump's populist rhetoric is characterized by evocative, non-reflexive and almost eruptive statements, which are intended to provoke an emotional response in his audience. This sort of rhetoric comes across as authentic and trustworthy.

Secondly, Trump simplifies language in a number of ways: he uses many simple words, he uses many of the same words and his syntax simplifies. His language also simplifies because of his use of Twitter. This simplified rhetoric, with which he imitates the language of the ordinary man, has a certain effect. The short sentences emphasize certainty, determination and authenticity. He opposes the conventional language of the political establishment and its morals, which he believes systematically led to the interests of ordinary people being forgotten. Thirdly, Trump's rhetoric has a hyperbolic character. His use of superlatives is related to the emotionality of his rhetoric: by using many superlatives, he wants to impress his audience and convince them of his successes as a businessman and as a President.

This thesis argues that his rhetoric is a fundamental part of his presidential identity as an anti-politician and populist. Trump presents himself in a certain way all the time. On every occasion he refers to the fact that he is a successful businessman, who gets things done. He emphasizes this as a kind of guarantee that, as a politician, he can change what he considers to be the 'corrupt' and 'ineffective' Washington politics. For this complete paradigm shift he seems to have consciously chosen for a fitting new style of rhetoric.

Keywords: political language, Donald Trump, Victor Klemperer, rhetoric, authentic

De retoriek van Donald Trump is uniek, onconventioneel en herkenbaar. Maar is zijn retoriek zo ongekend als ze lijkt? Deze thesis bespreekt de overeenkomsten tussen de nazi-retoriek, zoals beschreven door Victor Klemperer, en de retoriek van Donald Trump. Victor Klemperer, een Duitse filoloog van Joodse afkomst, beschreef de taalkundige kenmerken van het naziregime in zijn boek *LTI: Notizbuch eines Philologen* (1947). Het werd in het Nederlands vertaald en uitgegeven onder de titel *De taal van het Derde Rijk*. Drie kenmerken van de nazi-retoriek worden nader besproken: het revolutionaire, het simplistische en het hyperbolische karakter. Deze thesis stelt dat Trumps retoriek bepaalde overeenkomsten heeft met de drie kenmerken van de LTI. Ten eerste heeft Trumps retoriek ook een revolutionair karakter. Trumps populistische retoriek wordt gekenmerkt door evocatieve, niet-reflectieve en bijna eruptieve uitspraken, die bedoeld zijn om een emotionele respons uit te lokken bij zijn publiek. Dit soort retoriek komt over als authentiek en betrouwbaar. Ten tweede vereenvoudigt Trumps retoriek op een aantal manieren: hij gebruikt veel eenvoudige woorden, hij gebruikt veel dezelfde woorden en zijn syntaxis vereenvoudigt. Deze vereenvoudigde retoriek, die de taal van de gewone man nabootst, heeft een bepaald effect. De korte zinnen benadrukken zelfverzekerdheid, vastberadenheid en authenticiteit. Hij verzet zich tegen de conventionele taal van het politieke establishment en haar moraal, die er volgens hem stelselmatig toe heeft geleid dat de belangen van gewone mensen werden vergeten. Ten derde heeft de retoriek van Trumps een hyperbolisch karakter. Zijn gebruik van superlatieven hangt samen met de emotionaliteit van zijn retoriek: door gebruik te maken van vele superlatieven wil hij indruk maken op zijn publiek en hen overtuigen van zijn successen als zakenman en als president. Deze thesis betoogt dat zijn retoriek een fundamenteel onderdeel is van zijn presidentiële identiteit als antipoliticus en populist. Trump presenteert zich steeds op een bepaalde manier. Telkens verwijst hij naar het feit dat hij een succesvol zakenman is, die dingen voor elkaar krijgt. Hij benadrukt dit als een soort garantie dat hij als politicus de 'corrupte' en 'ineffectieve' politiek van Washington kan veranderen. Voor deze radicale verandering lijkt hij bewust te hebben gekozen voor een passende nieuwe stijl van retoriek.

Keywords: politieke taal, Donald Trump, Victor Klemperer, retoriek, authentiek

Voorwoord

De afgelopen maanden heb ik met erg veel plezier gewerkt aan deze masterthesis. Ik ben tot verrassende inzichten gekomen wat het werken aan deze thesis heel spannend maakte. Ik heb er veel van geleerd. Het leukste aan het schrijven van een thesis over zo'n actueel onderwerp bleken de dagelijkse verrassingen: iedere dag las ik weer over nieuwe uitspraken en nieuwe tweets van The Donald die me weer aan het denken zetten en op nieuwe ideeën brachten. Ik had het zonder de steun van de mensen om mij heen niet gekund. Graag wil ik hier enkele personen bedanken.

Allereerst wil ik mijn lieve ouders en broer Carl bedanken. Dank jullie wel voor al de mailtjes met links naar interessante interviews op *YouTube* of artikels van *The Guardian*. Maar vooral dank jullie wel voor al die jaren dat jullie me de genegenheid en ruimte gaven om altijd te kunnen praten, aan de keukentafel, tijdens wandelingen langs de IJssel of de laatste jaren 's avonds via Facetime. Daar heb ik geleerd te redeneren, analyseren en dieper na te denken over dingen. Dat is mij enorm veel waard. Ik wil ook graag Giacomo bedanken: Grazie amò, per i tuoi incoraggiamenti e le tue buone idee ma soprattutto per le tue parole dolci e rassicuranti, quando mettevo le cose in dubbio. Ik wil ook mijn lieve vriend Max bedanken voor het nalezen van de laatste versie en voor zijn aandachtige opmerkingen en leuke comments die me hardop deden lachen in de bibliotheek. Tot slot en vooral wil ik mijn promotor dr. Frank Albers bedanken voor zijn betrokken begeleiding en goede suggesties tijdens het schrijfproces en voor de ruimte die hij mij gegeven heeft om me in dit onderwerp te verdiepen.

Inhoudsopgave

Abstract	3
Voorwoord	5
Inleiding.....	8
Onderzoeksvragen.....	10
Hoofdstuk 1: Hedendaagse politieke taal.....	11
1.1 De Amerikaanse presidentsverkiezingen 2016: een verklaring.....	11
1.2 Ontwikkelingen uit de afgelopen jaren	14
Hoofdstuk 2: Victor Klemperer - LTI: De taal van het Derde Rijk	18
2.1 Biografische achtergrond	18
2.2 LTI: De taal van het Derde Rijk.....	20
2.3 De overige kenmerken van de LTI	27
2.3.1 Het revolutionaire karakter van de LTI	27
2.3.2 Het armoedige karakter van de LTI	31
2.3.3 Het overdreven karakter van de LTI	33
2.4 Samenvatting	39
Hoofdstuk 3: De politieke taal van Donald Trump en de overeenkomsten met de LTI	40
3.1. Het revolutionaire karakter van de taal van Trump	40
3.1.1 Emotie in plaats van ratio	40
3.1.2 Authenticiteit en <i>narrative</i>	41
3.1.3 Donald Trump en Twitter	44
3.2 Het armoedige karakter van de taal van Trump	49
3.3 Het overdreven karakter van de taal van Trump	57
3.4 Nabeschouwing bij dit hoofdstuk	62
Conclusie	64
Discussie	65
Suggesties voor verder onderzoek	66
Nawoord.....	67
Bibliografie	68

I know words, I have the best words.

- DONALD TRUMP

Ich will Zeugnis ablegen, und exaktes Zeugnis.

- VICTOR KLEMPERER

Inleiding

Deze masterthesis heeft als onderwerp de politieke taal van de huidige Amerikaanse president Donald Trump. De directe aanleiding voor deze onderwerpskeuze was uiteraard dat Trump in 2016 tot president werd verkozen, een uitslag die velen verbaasde. Tijdens mijn tussenjaar in Milaan (academiejaar 2016-2017), waar ik aan de Università degli Studi di Milano een aantal vakken politicologie en internationale betrekkingen aan de faculteit Scienze Politiche volgde, deed ik enige kennis op over politiek. Tijdens dit jaar werd tijdens de colleges ook veel aandacht besteed aan de presidentsverkiezingen in de Verenigde Staten, die ik dus op de voet gevolgd heb. Ik heb mij tijdens dit jaar bewust bezig gehouden met een discipline die anders was dan mijn bachelor. Maar uiteindelijk waren het toch vooral Trumps woorden en zijn stijl van spreken tijdens zijn verkiezingscampagne, die mij fascineerden en mijn nieuwsgierigheid wekten. Daarom kwam ik op het idee mijn masterthesis te schrijven over een onderwerp dat een raakvlak vormt tussen linguïstiek en politiek, namelijk de beschouwing van de politieke taal van Donald Trump¹.

Hoe komt het dat Donald Trump verkozen werd tot president van het machtigste land ter wereld? Er zijn veel factoren die hierin een rol speelden: de nasleep van de financiële crisis en de inkomensongelijkheid, de angst voor massa-immigratie, de globalisering maar ook de afkeer van vele Amerikanen van de andere presidentskandidate Hillary Clinton. Deze thesis zal deze sociale, economische en politieke factoren niet behandelen. Mijn analyse gaat uitsluitend over Trumps retoriek. Ik wil daarbij benadrukken dat deze thesis dus niet zal ingaan op de specifieke inhoud van Donald Trumps uitspraken, op zijn ideologische ideeën of zijn beleid.

Om Trumps retoriek te analyseren, zal ik mij baseren op de bevindingen van Victor Klemperer, die hij beschrijft in het boek *LTI: Notizbuch eines Philologen*. In dit boek

---

¹ Uiteraard is dit een zeer actueel onderwerp. Dit heeft ertoe geleid dat ik naast academische artikelen en boeken ook gebruik maak van Engelstalige kwaliteitskranten zoals *The Guardian* en *The New York Times* om mijn argumenten te verduidelijken.

analyseert Klemperer de taal die onder invloed van de nazi's tijdens de jaren '30 en de oorlogsjaren verandert. Zijn analyse zal ik in deze thesis als referentiekader gebruiken. Hoewel dit boek al in 1947 gepubliceerd werd, is het nog steeds het belangrijkste werk over de retoriek van het Duitse nationaalsocialisme.

Daarnaast maak ik gebruik van recente werken die over Trumps retoriek verschenen zijn, zoals bijvoorbeeld *Talking Donald Trump. A Sociolinguistic Study of Style, Metadiscourse, and Political Identity* door Jennifer Sclafani (2018).

Sclafani merkt op dat in politiek je woorden wel degelijk je *persona* vormen (2018, p. 10):

[...] it is fallacious to separate a politician's substance and style; rather, in the world of politics, substance is style.

Met andere woorden: "Rhetoric reveals to us the character of the political" (James Martin, 2014, p. 2). Vanuit deze stelling wil ik vertrekken. Aan de hand van zijn retoriek zal ik beschrijven hoe Donald Trump zich als politicus presenteert.

Deze thesis zal dus focussen op de stijl en het discours van Donald Trump en op het verband met wat Jennifer Sclafani noemt "the construction as the 'presidential self'" (2018, p. 12).² Met andere woorden, hoe draagt zijn taalgebruik (en dus niet per se zijn acties) bij aan zijn politieke identiteit en zijn beeld als 'authentieke' kandidaat voor het presidentschap?

Donald Trumps herkenbare en unieke stijl van spreken is namelijk zijn *brand*, zijn *trademark* en vooral zijn strategie om de stemmen van de Amerikanen te winnen. Inmiddels is gebleken dat het een strategie is die gewerkt heeft — althans, het is hem gelukt om president geworden. Of hij een succesvolle president is, laat zich nog niet beoordelen. Het is wel duidelijk dat zijn retoriek een breuk met de conventionele presidentiele retoriek in Amerika betekent en staat voor de het begin van een nieuwe politieke taal.

---

² Ik wil bij dit begrip ook verwijzen naar de term *self-fashioning* (Stephen Greenblatt, 1980). Greenblatt introduceert de term *self-fashioning* om het "proces te beschrijven van de vorming van iemands identiteit en publieke persona". Greenblatt stelt: "Self-fashioning is always, though not exclusively, in language" (2005, p. 9).

Onderzoeksvragen

Deze thesis heeft als hoofdvraag of er gelijkenissen zijn tussen de retoriek van Donald Trump en de retoriek van het Derde Rijk zoals geanalyseerd door Klemperer.

Om deze hoofdvraag te beantwoorden, worden eerst de volgende deelvragen beantwoord:

- Wat kan een verklaring zijn voor Trumps verkiezing tot president in 2016?
- Wat zijn volgens Victor Klemperer de belangrijkste kenmerken van de LTI (de taal van het Derde Rijk)?
- Hoe komen deze kenmerken terug in de retoriek van Trump?
- Hoe sluit Trumps retoriek aan bij zijn politieke *persona* en zijn *narrative*?

Hoofdstuk 1: Hedendaagse politieke taal

Wat kan - puur vanuit het perspectief van politieke retoriek - een verklaring zijn voor de onverwachte verkiezingsoverwinning van Donald Trump in 2016³? Wat voor retoriek werd er gebruikt door de twee presidentskandidaten en waartoe leidde deze retoriek? En meer in het algemeen: welke ontwikkelingen hebben zich de afgelopen jaren voorgedaan op het gebied van politieke retoriek?

1.1 De Amerikaanse presidentsverkiezingen 2016: een verklaring

Er zijn natuurlijk vele verklaringen voor de uitslag van de Amerikaanse presidentsverkiezingen van 2016, maar Mark Thompson brengt een interessant perspectief naar voren. Thompson betoogt namelijk dat het slecht gesteld is met wat hij noemt onze *public language* en dat dit komt omdat de elite niet luistert naar de "grievances of ordinary people". Hij spreekt in eerste instantie over het Brexit-referendum maar ook over de verkiezing van Trump als president en stelt dat zijn verkiezing niet anders gezien kan worden dan als een reactie op de elite, die volgens hem niet in staat is gebleken te luisteren.

Om dit standpunt uit te leggen, grijpt hij terug op de theorie van Aristoteles over retoriek. Hij benadrukt dat Aristoteles van mening was dat ook luisteren een belangrijk deel uitmaakt van retoriek (2017):

Aristotle believed that public language, or rhetoric, gained its persuasive power not just from evidence and argument [*logos*] but from the character

---

³ Voor dit hoofdstuk heb ik voornamelijk gebruik gemaakt van een audio-opname van een lezing van Mark Thompson, de CEO van *The New York Times* en voormalig Director-General bij de *BBC*, op de London School of Economics op 27 september 2017, waarin hij zijn mening geeft over wat volgens hem de redenen zijn dat Trump verkozen is en ontwikkelingen op het gebied van politieke retoriek beschrijft. Tijdens zijn lezing verwijst hij ook naar zijn boek *Enough Said? What's Gone Wrong with the Language of Politics?* (2016), dat ik voor dit hoofdstuk ook heb geraadpleegd.

expressed by the speaker [*ethos*] and the mood of the audience [*pathos*]. Ethos and pathos imply an ability to listen. Crucially, not just an ability on the part of the crowd, but of the part of the woman or the man who's addressing the crowd.

Ook Andy Goemaere, die voor zijn masterthesis onderzoek deed naar het gebruik van humor en hyperbolen door Trump en Clinton, stelt dat Trump meer tot het hart zou spreken en Hillary Clinton meer tot het hoofd (2017, p.1). Ben Tarnoff (9 november 2016) beschrijft dit als "the great triumph of Trumpism" en omschrijft Trump als "an entertainer with a better feel for his audience". Volgens Thompson is dit de reden dat het voor Clinton mis is gegaan (2017). Als voorbeeld van dit onvermogen om te kunnen luisteren geeft hij een uitspraak van Clinton, die tijdens haar verkiezingscampagne bij een LGBT-fundraiser in New York City zei:

You know, to just be grossly generalistic, you could put half of Trump's supporters into what I call the basket of deplorables. Right?

[Laughter/applause]

The racist, sexist, homophobic, xenophobic, Islamophobic — you name it. And unfortunately there are people like that. And he has lifted them up. He has given voice to their websites that used to only have 11,000 people — now 11 million. He tweets and retweets their offensive hateful mean-spirited rhetoric. Now, some of those folks — they are irredeemable, but thankfully they are not America.

(Katie Reilly, 10 september 2016)

Door de Amerikanen die op Trump willen stemmen "irredeemable" en "basket of deplorables" te noemen, zegt Clinton dat dit mensen zijn naar wie niet geluisterd hoeft te worden, omdat ze 'toch niet meer te redden zouden zijn'. Daarmee schrijft ze in feite een deel van de Amerikaanse bevolking volledig af. Thompson is hierover zeer kritisch en noemt bovenstaande uitspraak haar "electory suicidal moment" (2017). Het is volgens hem het bewijs dat zij naar miljoenen Amerikanen niet wenst te luisteren. Dit heeft volgens hem grote gevolgen en hij stelt: "The resentment and feeling of alienation, which comes from not being listened to, stretches deep into American society". Thompson concludeert het volgende: "The conjecture that suppressing them

[Trump supporters] would make them disappear has not just failed, but in my view has enabled and empowered the very things it was trying to suppress" (2017).

Daarentegen is gebleken dat Donald Trump de kandidaat was die wel luisterde. Bovendien luisterde hij niet alleen naar wat zijn publiek zei, maar vooral ook naar de manier waarop. Dus bootste hij 'de gewone man' na en praatte met simpele woorden en zonder argumentaties of ingewikkelde uitleg van beleid. Deze versimpeling van de taal wordt in hoofdstuk 3 verder in detail besproken.

Daarnaast blijkt dat Trump zich heel goed bewust was van het feit dat Clinton tijdens de verkiezingsdebatten vaak *scripted* overkwam en hij heeft dit ook tegen haar uitgespeeld. Sclafani (2018, p. 60) wijst bijvoorbeeld op het feit dat hij haar 'imiteerde' tijdens verkiezingsdebatten door papier voor zijn gezicht te houden en te doen alsof hij iets voorlas wanneer Clinton aan het woord was. Het was een van de vele trucs die hij tijdens de debatten uithaalde om terwijl Clinton sprak toch de aandacht op zich zelf te vestigen. Door dit simpele gebaar slaagde hij erin – zonder zelfs ook maar iets te hoeven zeggen – alles wat zij op dat moment zei in diskrediet te brengen.

Voor vele Amerikanen kwam de verkiezing van Trump als president als een donderslag bij heldere hemel. Voor andere Amerikanen was het echter een verfrissende doorbraak en Thompson (2017) beschrijft zijn verkiezing dan ook als "a story of real people finally standing up to self-serving elites and telling them who's boss". Dit is een interessante verklaring, maar uiteraard niet het enige wat over de verkiezing van Trump gezegd kan worden. Donald Trumps retoriek moet echter ook in een bredere context geplaatst worden. Thompson (2017) beschrijft ook andere ontwikkelingen die zich op het gebied van *public language* hebben voorgedaan.

1.2 Ontwikkelingen uit de afgelopen jaren

Thompson stelt dat naast de (sociaal)economische problemen zoals de nasleep van de financiële crisis en de inkomensongelijkheid, de werkloosheid, de angst voor massa-immigratie en globalisering, ook taal een van de factoren was die meespeelde en geleid heeft tot de verkiezing van Donald Trump. Hij spreekt over de huidige "lack of health of the public language" en over "the failure of conventional political discourse" (2017). Een voorbeeld van dit falende discours is de 'irredeemables'-uitspraak van Hillary Clinton. Thompson stelt dat de status quo-politici in feite niet weten hoe ze moeten luisteren naar verschillende 'stemmen' in de samenleving en dat dit zowel in Europa als in de Verenigde Staten leidt tot de opkomst van populistische en anti-establishmentpolitici:

The public fury that is driving the present surge of populism may be disparate and incoherent, but it is real – and growing. Political elites hope that the anger is transient and that the normal service will be resumed soon. Yet the language they would once have used to calm us down is the very thing that has failed – and that now sets the public's teeth on edge (pp. 89—90)

Thompson beschrijft ook welke reacties zijn ontstaan, namelijk dat "politicians began to abandon the formality and restraint of traditional political rhetoric and experiment with styles that were much closer to everyday language, more direct, often more pungent, but less capable of sophisticated expression" (2016, p. 75). Dit doet natuurlijk al denken aan de retoriek van Donald Trump, die gehoor geeft aan wat Thompson in bovenstaand citaat "the public fury" noemt. Trump zegt ook tijdens zijn verkiezingscampagne: "I'm working very hard, and there is great anger; believe me, there is great anger" (Amy Davidson Sorkin, 16 maart 2016).

Ten tweede is er sprake van een veranderend paradigma wat betreft de manier waarop de meeste mensen nieuws – en dus ook politieke taal – tot zich nemen. Tegenwoordig komen de meeste mensen namelijk via sociale media aan hun nieuws. Samantha Power beschrijft in *The New York Times* (21 september 2017) dat het Pew Research Center dit onderzocht en tot de conclusie kwam dat twee derde van de Amerikanen in

ieder geval een gedeelte van hun nieuws via sociale media lezen of bekijken. Deze ontwikkeling heeft volgens Thompson (2017) ook invloed op de taal: "Language is becoming compressed, encoded, oversimplified." Maar deze gecomprimeerde taal leent zich ook beter voor manipulatie en verwarring. Dit had zeker ook invloed op de presidentsverkiezingen in de Verenigde Staten in 2016, zoals zowel Power als Baker beschrijft:

The sheer quantity of shares that misleading stories get on Facebook is staggering. Using a database of 156 election-related news stories that fact-checking websites deemed false, economists from New York University and Stanford University determined that these false stories had been shared by American social media users 38 million times in the three months before the 2016 presidential election. (Power, 21 september 2017)

Just in the past week, Mr. Trump surpassed 3,000 false or misleading claims since taking office, according to a running tally by The Washington Post – an average of 6.5 per day. (Peter Baker, 5-6 mei 2018, p. 4)

Daarnaast hebben sociale media en hun geavanceerde algoritme-technieken ook tot gevolg dat je tegenwoordig volledig in een nieuwsbubbel terecht kan komen. Want als je enkel via sociale media het nieuws leest, word je steeds meer afhankelijk van wat een algoritme bepaalt wat er bijvoorbeeld op jouw Facebookpagina verschijnt. Barack Obama bracht dit fenomeen ook ter sprake tijdens een interview met David Letterman ("It's a Whole New Ball Game Now.", 2018) waarin hij stelde dat "one of the biggest challenges we have to our democracy is the degree to which we don't share a common baseline of facts". Obama stelt dat de digitale technologie ook een van de oorzaken is van vervreemding⁴ en dat sociale media deze vervreemding vervolgens versterken:

If you get all your information off algorithms being sent through a phone, and it is just enforcing whatever biases you have, than a pattern is developed and

---

⁴ N.B.: Thompson benoemt ook de 'deep sense of alienation' in de Amerikaanse samenleving (zie p. 11).

that gets more and more reinforced over time. That's what's happening with these Facebook pages, where more and more people are getting their news from. At a certain point, you just live in a bubble. And that's part of why our politics is so polarized right now. ("It's a Whole New Ball Game Now", 2018)

Thompson (2016, p. 171) stelt zelfs:

The art of persuasion, once the grandest of the humanities and accessible at its highest level only to those of the genius – a Demosthenes or a Cicero, a Lincoln or a Churchill – is acquiring many of the attributes of a computational science. Rhetoric not as an art but as an algorithm.

De invloed van sociale media (en met name Twitter) op taal wordt in hoofdstuk 3 nader besproken.

Ten derde beleven de media volgens Thompson (2017) tegenwoordig ook hun eigen existentiële crisis: "Many members of the media do not believe that their audiences want to consume serious content anymore". Als gevolg is er meer en meer sprake van infotainment. Jennifer Sclafani (2018, p. 15) stelt dat politici zich hiervan bewust zijn en hier ook op inspelen: [...] "candidates may also act in ways to exert power over the media by speaking and acting in ways that are likely to earn them attention and airtime".

Tot slot merkt Thompson (2016) op dat er sprake is van een toename van *advertising language* in de huidige politieke taal: "The effect has been to give political language some of the brevity, intensity, and urgency we associate with the best marketing but at the same time strip it of explanatory and argumentative power" (p. 174). Deze *advertising language* komt ook terug in de retoriek van Trump (zie 3.1.1).

Thompson concludeert dat de bovenstaande ontwikkelingen uitingen zijn van de populistische golf in West-Europa en nu ook de Verenigde Staten in de afgelopen jaren:

"It [deze ontwikkelingen] opened up a gap between conventional politics and the public at large. Consequently, populism almost inevitably fills the gap."
(2017)

Deze "lack of health of our public language" vormt volgens Thompson een gevaar voor de democratie:

What happens when political language fails? When the rage and incomprehension boil over, and we run out of a common vocabulary and sufficient trust in each other's words to be able to sit down and work through what unites and divides us? Don't expect much comfort from history. From the fall of Athens to the rise of totalitarianism, observers from Thucydides to George Orwell have associated a breakdown in public language – or rhetoric, to give it a more traditional name – with the failure of democracy, loss of freedom, civil strife and, ultimately, tyranny and murder.

(The Guardian, 27 augustus 2016)

Hoofdstuk 2:

Victor Klemperer - LTI: De taal van het Derde Rijk

Dit hoofdstuk bespreekt de belangrijkste kenmerken van de taal van het Derde Rijk, zoals deze zijn beschreven door Victor Klemperer in zijn boek *LTI: Notizbuch eines Philologen*, een verzameling van aantekeningen uit zijn dagboeken uit de jaren 1933 - 1945, dat voor het eerst uitgebracht werd in 1947. Eerst zal ik beschrijven wie Victor Klemperer was en wat hij in zijn algemeenheid heeft beschreven wanneer het gaat over het taalgebruik van de nazi's. Vervolgens worden met het oog op de taal van de Amerikaanse President Donald Trump drie kenmerken besproken: ten eerste het revolutionaire karakter van de LTI, ten tweede het armoedige karakter van de LTI en ten derde het overdreven karakter van de LTI.

2.1 Biografische achtergrond

Victor Klemperer wordt geboren in 1881 in een joods gezin. Hij studeert filosofie en Duitse en Franse literatuur in München, Genève, Parijs en Berlijn (Hans Reiss, 1998, p. 68). In 1906 trouwt hij met Eva Schlemmer, een niet-joodse (en volgens het regime Arische) vrouw. Na de Eerste Wereldoorlog wordt hij in 1920 benoemd tot professor Romantische literatuur aan de Technische Hochschule in Dresden (Reiss, p. 70). Nadat de nazi's in 1933 aan de macht komen, raakt hij in 1935 zijn leerstoel echter kwijt. De "opeenvolgende antisemitische rassenwetten hadden er niet enkel voor gezorgd dat hij afscheid moest nemen van zijn professoraat, het was joden bovendien al snel verboden nog boeken te bezitten of zelfs nog maar te ontlenen uit een openbare bibliotheek" (Bunneghem, 2010). De jaren die volgen zijn voor de Klemperers uitermate zwaar. Toch probeert hij in deze jaren te werken aan zijn boek over achttiende-eeuwse Franse literatuur, een project dat hij "the only antidote against the desperateness of the situation" noemde (Young, 2005, p. 46). Maar de Klemperers worden steeds meer rechten afgepakt en in mei 1941 worden ze hun huis uitgezet en moeten ze in zogenaamde jodenhuizen [*Judenhäuser*] leven (Reiss, p. 75). In 1942 wordt Klemperer gedwongen tot dwangarbeid en moet hij sneeuw ruimen en werken

in verschillende fabrieken (Reiss, p. 78). In al die jaren hield hij een dagboek bij, ook al werd dit joden verboden en was het voor hen zelfs een misdaad die zou kunnen leiden tot de doodstraf. In zijn dagboek beschrijft hij de dagelijkse terreur die ze moeten verduren. Op 11 juni 1942 schrijft hij: "We dachten eergisteren dat het niet erger kon, maar de situatie is sinds gisteren honderdmaal erger. En morgen zal ze nog weer erger zijn dan vandaag"⁵ (Klemperer, 1997, p. 87). Wil Hansen, de Nederlandse vertaler van de *LTI: Notizbuch eines Philologen* en van Klemperers dagboeken, beschrijft in zijn voorwoord van de Nederlandse vertaling van de *LTI* dat het "een wonder is dat de dagboeken de Nazi-tijd overleefd hebben" en dat Klemperer, zijn vrouw en hun vriendin hun leven op het spel zetten voor Klemperers manuscripten:

Klemperer schreef ondanks de terreur die de Gestapo voortdurend in de zogenaamde 'jodenhuizen' uitoefende; maandelijks bracht zijn vrouw nieuwe dagboekbladzijden in het diepste geheim naar een vriendin die in de buurt van Dresden woonde, in Pirna. Als de dagboeken (of delen ervan) door de nazi's gevonden waren, had dit vrijwel zeker meteen de dood van Klemperer zelf, zijn vrouw en waarschijnlijk ook de vriendin tot gevolg gehad.
(2000, pp. 11-12)

In 1944 wordt Klemperer gediagnostiseerd met hartkrampen. Aangezien ook een oogspier gedeeltelijk verlamd raakt, waarschijnlijk door een beroerte, wordt hij vrijgesteld om te werken (Reiss, p. 79). Op 13 februari 1945, vlak voordat de Klemperers te horen krijgen dat ook zij binnenkort gedeporteerd zullen worden, wordt Dresden gebombardeerd door de geallieerden. Het bombardement verwoest de hele stad, maar de Klemperers weten te ontkomen (Reiss, p. 86). Omdat het huis waar ze in woonden ook verwoest werd, zou de Gestapo ervan uitgegaan dat ze zijn omgekomen. Daarom verlaten ze de stad en besluiten naar Beieren te vluchten. In Beieren worden ze uiteindelijk op 28 april 1945 bevrijd (Reiss, p. 88).

Na de oorlog besluiten de Klemperers terug te keren naar Dresden, waar ze hun oude huis in goede staat terugvonden. Hun huis lag namelijk net wat buiten de stad en was dus niet getroffen door de bombardementen. Toen ze terugkeerden, werd het huis bewoond door Wolf, een jood die de oorlog overleefd had door te doen alsof hij een

---

⁵ Wir glaubten vorgestern, die Lage sei unüberbietbar schlimm, sie ist seit gestern hundertmal schlimmer. Sie wird morgen wieder noch schlimmer als heute sein. (p. 124)

Ariër was, die er nog een tijdje bleef wonen samen met hun (Reiss, p. 89). Tot zijn grote opluchting vond hij zijn manuscripten terug in Pirna. Hij werd weer aangesteld aan de Volkshochschule, waar hij drukbezochte colleges gaf over 'Nationalsozialismus und Wissenschaft' en waar hij ook rector werd (Reiss, p. 89). Na jaren stilte was hij opgetogen om te merken dat hij de kunst van het lesgeven tijdens de oorlogsjaren niet verloren was. Hij gaf van 1947 tot 1960 nog les aan de universiteiten van Halle, Greifswald en Berlijn (Lieselot Claes, 2008, p. 8). In 1960 stierf hij op 79-jarige leeftijd in Berlijn.

2.2 LTI: De taal van het Derde Rijk

In zijn boek *LTI: Notizbuch eines Philologen*⁶ beschrijft Klemperer nauwgezet hoe de taal van de nazi's vanaf 1933 de Duitse samenleving als het ware infecteert: "As a philologist he took careful account of how the Nazis perverted language" (Reiss, 1998, p. 75). Dat maakt de "LTI tot een hoogst persoonlijk geschrift [...]", dat "deels een extract van het dagboek" (dat Klemperer zelf niet voor publicatie bestemd had) en "deels een verzameling losse essays en reflecties over de taal van het Derde Rijk" is (Heumakers, 2001). Klemperer zag het als zijn missie als filoloog om precies te noteren hoe de taal aangetast werd. Lieselot Claes beschrijft in haar masterthesis over de dagboeken van Victor Klemperer dat zijn wil om te getuigen het psychologische leitmotief wordt in zijn dagboeken (p. 12). Op 27 mei schrijft Klemperer: "Maar ik schrijf verder. Dat is mijn heldendom. Ik wil getuigenis afleggen, nauwkeurige getuigenis!"⁷ (p. 70). En hij herhaalt op 11 juni: "Ik wil getuigenis afleggen tot het bittere eind"⁸ (p. 87).

In *LTI* beschrijft Klemperer ook hoe hij alleen verzet kan bieden door te beschrijven wat er met de Duitse taal gebeurt onder invloed van de nazi's. Want door de nazi's zouden zijn aantekeningen wel degelijk als verzet worden gezien. Daarom besluit hij zijn aantekeningen de codenaam LTI te geven, omdat deze codenaam hem misschien zou kunnen beschermen, mochten de geschriften ooit in handen komen van de

---

⁶ Voor de citaten uit *LTI: Notizbuch eines Philologen* heb ik gebruik gemaakt van de Nederlandse vertaling door W. Hansen. De vertaling kreeg als titel *LTI. De taal van het Derde Rijk* en verscheen in 2004 bij de uitgeverij Atlas.

⁷ Aber ich schreibe weiter. Das ist mein Heldentum. Ich will Zeugnis ablegen, und exaktes Zeugnis! (p. 99)

⁸ Ich will Zeugnis ablegen bis zum letzten (p. 124)

Gestapo. Klemperer legt in het eerste hoofdstuk van de *LTI* uit waarom hij koos voor zo'n afkorting:

Er was de BDM [Bund deutscher Mädel] en de HJ [Hitler Jugend] en het DAF [Deutsche Arbeitsfront] Het teken LTI staat aanvankelijk als een parodiërend aardigheidje in mijn dagboek, weldra als een kortstondig noodgeheugensteuntje, een soort knoop in mijn zakdoek, en al heel snel als zelfverdediging, al die verschrikkelijke jaren lang, als een aan mezelf gericht sos-bericht. [...] LTI: *Lingua Tertii Imperii*, de taal van het Derde Rijk. [...] (Klemperer, 2000, p. 23)⁹

Daarnaast beschrijft hij hoe zijn studie van het taalgebruik van de nazi's zijn enige houvast werd om te overleven:

Mijn dagboek was in die jaren steeds weer mijn balanceerstok, zonder die stok was ik wel honderdmaal gevallen. In uren van weerzin en wanhoop, in de eindeloze troosteloosheid van uiterst mechanisch fabriekswerk, aan ziekte- en sterfbedden, aan graven, in eigen benauwenis, in momenten van opperste smaad, bij een fysiek falend hart, steeds hielp mij deze eis aan mezelf: observeer, bestudeer, prent je in wat er gebeurt; morgen ziet het er alweer anders uit en morgen voel je het ook alweer anders; leg vast hoe het zich juist nu manifesteert en wat voor gevolgen het heeft. [...] En weldra verdichtte zich die oproep om me boven mijn situatie te verheffen en mijn innerlijke vrijheid te bewaren tot de altijd werkzame geheime formule: LTI, LTI! (pp. 23-24)¹⁰

---

⁹ Es gab den BDM und die HJ und die DAF und ungezählte andere solcher abkürzenden Bezeichnungen. Als parodierende Spielerei zuerst, gleich darauf als ein flüchtiger Notbehelf des Erinnerns, als eine Art Knoten im Taschenbuch, und sehr bald und nun für all die Elendsjahre als eine Notwehr, als ein an mich selber gerichteter SOS-Ruf steht das Zeichen LTI in meinem Tagebuch. [...] LTI: *Lingua Tertii Imperii*, Sprache des Dritten Reichs. (p. 17)

¹⁰ Mein Tagebuch war in diesen Jahren immer wieder meine Balancierstange, ohne die ich hundertmal abgestürzt wäre. In den Stunden des Ekels und der Hoffnungslosigkeit, in der endlosen Öde mechanischster Fabrikarbeit, an Kranken- und Sterbebetten, an Gräbern, in eigener Bedrängnis, in Momenten äußerster Schmach, bei physisch versagendem Herzen - immer half mir diese Forderung an mich selber: beobachte, studiere, präge dir ein, was geschieht - morgen sieht es schon anders aus, morgen fühlst es schon anders; halte fest, wie es eben jetzt sich kundgibt und wirkt. Und sehr bald verdichtete sich dann dieser Anruf, mich

Ook Reiss benadrukt deze ontroerende drijfkracht:

The Nazi persecution of Jews and all other forms of Nazi tyranny are the predominant theme. Equally important is Klemperer's desire to survive, physically, mentally and spiritually. Since his life was forever threatened, his diary became the only thing he was able to hold fast to in those dark days. [...] He explored the language of Nazism and became at long last a philologist, even if under duress. He read whatever Nazi literature he could lay hands on; during the war he soon found it difficult to have access to the relevant material since Jews were not allowed to buy newspapers. Still he never gave up his pursuit; his findings, presented in *LTI*, are remarkable. (Reiss, 1998, p. 74).

Zowel Reiss als Heumakers merkt echter terecht op dat de *LTI* geen wetenschappelijk overzicht biedt van de nazi-taal, zoals Schmitz-Berning, die in haar boek *Vokabular des Nationalsozialismus* (2007) inzicht biedt in de geschiedenis en het specifieke gebruik van uitdrukkingen die kunnen worden toegeschreven aan het officiële taalgebruik in de nazistaat door een overzicht te geven van allerlei nazitermen, op alfabetische volgorde. Maar beiden brengen de *LTI* van Klemperer daarom niet in diskrediet:

Van een compleet overzicht van het nazi-vocabulaire is geen sprake. Klemperer beperkt zich tot een paar voorbeelden en behandelt voorts enkele algemene kenmerken van het nazi-taalgebruik. (Heumakers, 2001)

Of course, *LTI*, important and exciting as it is, cannot replace a thorough scholarly study of Nazi language since he had only limited access to Nazi publications and his response is inevitably subjective, but it is all the more valuable as an authentic document for that (Reiss, 1998, p. 75).

In de volgende paragraaf worden drie kenmerken in het algemeen besproken van de *LTI*, beschreven door Victor Klemperer. Vervolgens worden drie kenmerken meer in detail besproken, omdat ze vooral met betrekking op de politieke taal van Donald Trump relevant zijn en zich lenen voor vergelijkingen in hoofdstuk 3.

über die Situation zu stellen und die innere Freiheit zu bewahren, zu der immer wirksamen Geheimformel: *LTI*, *LTI*! (p. 17-18)

Een eerste kenmerk van de LTI is het gebruik van afkortingen. Klemperer benadrukt in het vijftiende hoofdstuk dat afkortingen "een specifiek symbool en een specifiek kwaad voor de LTI"¹¹ zijn (p. 124), omdat ze staan voor het totalitaire van het naziregime:

Als ik me nu afvraag of en waarom de afkorting tot de opvallende kenmerken van de LTI gerekend moet worden, dan is het antwoord duidelijk. Geen enkele eerdere stijl maakt zo'n exorbitant gebruik van dat taalverschijnsel als het Hitler-Duits. De moderne afkorting duikt overal op waar gemechaniseerd en georganiseerd wordt. En geheel in overeenstemming met zijn aanspraak op totaliteit mechaniseert en organiseert het nazisme nu eenmaal alles. Vandaar zijn onafzienbare hoeveelheid afkortingen. Maar omdat het vanuit dezelfde aanspraak op totaliteit ook het hele innerlijke leven wil overheersen, omdat het religie wil zijn en overal het hakenkruis plant, is ook elk van zijn afkortingen verwant aan de oude christelijke 'vis'¹² [...] (p. 126)¹³

Ook Bunneghem (2010) beschrijft wat de gevolgen van dit gebruik van afkortingen zijn:

Afkortingen zijn vanzelfsprekend geen nazistische creatie, maar voordien waren ze naar ontstaan en gebruik doorgaans beperkt tot de industrie, de handel, het overheidsapparaat en de krijgsmacht; kortom, tot die domeinen van het publieke leven waar organisatie en mechanisering de dagorde uitmaken. Waar dergelijke technische instrumenten de dagelijkse relaties van mens tot mens binnendringen, sluipt dan ook een mechaniserende

---

¹¹ [...] ein besonderes Signum und ein besonderes Übel der LTI. (p. 113)

¹² Het visymbool (☩) werd door de vroege christenen gebruikt. Het komt van het Griekse woord ἰχθύς, wat 'vis' betekent en het is acroniem voor de woorden: Jezus (Ἰησους, Iesus), Christus (Χριστός, Christos), Gods (Θεου, Theou), Zoon (Υἱός, Huios), Redder (Σωτήρ, Sotèr).

¹³ Frage ich mich nun, b und weshalb das Kurzwort unter die hervorsteckenden Charakteristika der LTI gerechnet werden muß, so ist die Antwort klar. Kein vorhergehender Sprachstil macht einen so exorbitanten Gebrauch von dieser Form wie das Hitlerdeutsch. Das moderne Kurzwort stellt sich überall dort ein, wo technisiert und wo organisiert wird. Und seinem Anspruch auf Totalität gemäß technisiert und organisiert der Nazismus eben alles. Daher die unübersehbare Masse seiner Abbriviaturen. Weil er sich aber aus dem gleichen Totalitätsanspruch heraus auch des gesamten Innenlebens zu bemächtigen sucht, weil er Religion sein will und überall das Hakenkreuz aufpflanzt, so ist auch jedes seiner Kurzwörter dem alten christlichen "Fisch" verwandt [...] (p. 115)

gedachtegang binnen, met mogelijks destructieve gevolgen voor mensbeelden en moraliteit (Bunneghem, 2010).

Deze beweringen komen overeen met Klemperers theorie over taal en wat taal kan doen met het denken:

Suffice it to say that Klemperer's experience of twelve years of Nazi rule left him with an almost obsessive conviction that the Nazis successfully manipulated the German language as a vehicle for propagating their ideological values and even moulding the thinking, emotions, and behaviour both of individuals and of society. This conviction is best encapsulated in the Schiller quotation that functions as a leitmotif throughout *LTI*: 'Sprache, die für dich dichtet und denkt.' Klemperer develops his theory to an extreme in which he commits the anthropomorphic fallacy of attributing to language an autonomous power, quite independent of human intention, to influence language users. In this respect he unwittingly reiterates the sociolinguistic theories of languages determinism advanced in the 1920s by Edward Sapir, developed in the 1950s by Benjamin Whorf [...]. (Roderick Watt, 2000, pp. 426-427)

Een tweede kenmerk van de LTI is de 'beweging' die voortdurend centraal staat. Klemperer stelt zelfs: [...] "Beweging vormt het wezen, het kenmerk, het levensbeginsel van het nationaalsocialisme" (p. 291)¹⁴. De nazi's lijken zich duidelijk te willen afkeren van iedere herinnering aan de Eerste Wereldoorlog, waar helemaal geen beweging in zat, waarin jaren in loopgraven gevochten werd om een paar kilometer. Deze oorlog had catastrofale gevolgen voor de Duitse economie en leidde tot massawerkloosheid en armoede. Dus wilden de nazi's geen herinnering aan stellingenoorlogen en legden ze de nadruk op niet alleen een leger, maar ook een volk dat voortdurend in beweging moest zijn. Het Italiaanse futurisme van Marinetti, dat beweging en actie als ultieme deugden verkondigt – en Mussolini al veel eerder dan Hitler inspireerde – ligt ten grondslag aan deze idee:

---

¹⁴ [...] weil Bewegung den Kern, die Eigenart schlechthin, das Leben des Nationalsozialismus bedeute [...] (p. 275)

Tendens, gespannen beweging in de richting van een doel, is een gebod, elementair en algemeen. Beweging is zozeer het wezen van het nazisme dat het zichzelf gewoon als 'de beweging' aanduidt, en haar geboortestad, München, als 'de hoofdstad van de beweging'. [...] De hele woordenschat van het nazisme wordt beheerst door de zucht naar beweging, naar handelen. (p. 292)¹⁵

Tenslotte is een derde kenmerk de mengeling van technisch taalgebruik met taalgebruik dat betrekking heeft op mensen en de eufemismen die uit deze manier van denken ontstonden. Christiane Stallaert (2010, p. 24) legt dit uit aan de hand van de LTI-metaforen 'Entlausung' (zelfstandig naamwoord van 'ontluizen', waar het ontluizen van het volkslichaam mee bedoeld wordt, waarbij 'het volkslichaam' staat voor het Duitse volk) en 'Endlösung' (oplossing van de 'Judenfrage' (het Jodenvraagstuk)), besproken op de Wannseeconferentie in 1942: de Holocaust):

Door de eindeloze herhaling van dezelfde beeldspraak verdwijnt in het uitsluitingsdiscours stilaan de metaforische lading ervan. Het zou verkeerd zijn om dit discours enkel vanuit een stilistisch standpunt te benaderen, zonder rekening te houden met de innerlijke overtuiging van de spreker, die de grens tussen beeld en werkelijkheid immers niet erkende. In de gedachtegang van de spreker betekent 'Entlausung' wel degelijk 'Endlösung', en wordt het 'joodse' virus opgevat als een reële ziektekiem. (Stallaert, 2010, p. 24)

Maar gelden bovenstaande kenmerken alleen voor het naziregime? Of zijn ze van toepassing op alle 'talen' van totalitaire regimes in de twintigste eeuw? Verrassend is dat Klemperer onmiddellijk na het einde van oorlog al overtuigd lijkt te zijn dat de kenmerken die hij beschrijft wanneer het gaat over nazitaal ook terugkomen in de politieke taal van de Sovjets en dus ook spreekt over de "communist corruption of language":

Klemperer was not blind to all defects of Soviet totalitarianism. He jotted

---

¹⁵ Tendenz, gespannte Bewegung auf ein Ziel hin, ist Pflichtgebot, elementares und allgemeines. So sehr ist Bewegung das Wesen des Nazismus, daß er sich selber geradezu als "die Bewegung" bezeichnet, und seine Geburtsstadt München als "die Hauptstadt der Bewegung" [...] Sein ganzer Sprachschatz ist von dem Willen zur Bewegung, zum Handeln beherrscht. (p. 275-276)

down notes about the communist corruption of language which on 25 June, just over two weeks after his return to Dresden, he characterises as *LQI* (*Lingua Quarti Imperii*). (Reiss, 1998, p. 90)

In zijn artikel over de gelijkenissen en verschillen tussen de LTI en LQI, stelt Young echter het volgende:

Victor Klemperer argued in LTI that the Nazis used language to produce a fanatical but servile population incapable of critical thought and highly susceptible to mass suggestion. Critics have questioned Klemperer's underlying assumptions about language, and evidence from the book itself tends to contradict his claim that the LTI or language of the Third Reich "reigned supreme." Although he seemed to deny the fundamental equivalence of Nazi and Communist discourse, his diaries and even some passages in LTI indicate that Klemperer, a postwar convert to the KPD, regarded Soviet and East German Communist language as disconcertingly similar to the LTI. (Young, 2005, p. 45)

Young uit dan ook kritiek op Klemperer en stelt dat "the author of LTI wasted the years after 1947 on fruitless activism that ended in disillusionment and, regrettably, without a book on the LQI" (p. 62).

Daarom besloot Klemperer toch om zich aan te sluiten bij de Communistische Partij, maar volgens Reiss kwam hij enkel tot dat besluit vanwege zijn overtuiging dat alleen de Communistische Partij in staat was om Duitsland te denazificeren:

Despite his liberal attitudes, he reluctantly decided to join the Communist party rather than any of the liberal or centre parties because he thought it the most thorough in rooting out Nazism. (Reiss, 1998, p. 90)

2.3 De overige kenmerken van de LTI

In de vorige paragraaf werden een aantal algemene kenmerken van de LTI besproken. Deze paragraaf bespreekt met het oog op de taal van de Amerikaanse President Donald Trump drie kenmerken in detail: het revolutionaire karakter, het armoedige karakter en het overdreven karakter van de LTI.

2.3.1 Het revolutionaire karakter van de LTI

Klemperer beschrijft dat onder het naziregime de Duitse taal verandert in een totalitaire taal, omdat "door de machtsovername van de [nationaalsocialistische] partij in 1933" de *Nazisprache* "van groepstaal tot volkstaal wordt". Het is een taal die "zich meester maakte van alle openbare en particuliere sectoren van het leven: de politiek, de rechtspraak, de economie, de kunst, de wetenschap, de school, de sport, de familie, de kleuterschool en de kinderkamer"¹⁶ (p. 35). Bovendien stelt Klemperer dat de "LTI geen verschil kende tussen spreek- en schrijftaal"¹⁷ (p. 39):

Sterker nog, alles was gesproken taal, toespreking, toeroep, opzweeping.

Tussen de toespraken en de artikelen van de minister van Propaganda bestond geen enkel stilistisch verschil, en daarom waren zijn artikelen ook zo gemakkelijk te declameren. Declameren betekent letterlijk: met harde stem, luid spreken, nog letterlijker uitschreeuwen. De voor iedereen verplichte stijl was dus die van schreeuwerige agitator.¹⁸ (p. 39)

[...] alles is gesproken woord.¹⁹ (p. 40)

---

¹⁶ Durch die "Machtübernahme" der Partei wurde sie 1933 aus einer Gruppen- zu einer Volkssprache, d.h., sie bemächtigte sich aller öffentlichen und privaten Lebensgebiete: der Politik, der Rechtsprechung, der Wirtschaft, der Kunst, der Wissenschaft, der Schule, des Sportes, der Familie, der Kindergärten und der Kinderstuben. (p. 29)

¹⁷ [...] als die LTI keinen Unterschied zwischen gesprochener und geschriebener Sprache kannte. (p. 33)

¹⁸ Vielmehr: alles in ihr war Rede, mußte Anrede, Anruf, Aufpeitschung sein. Zwischen den Reden und den Aufsätzen des Propagandaministers gab es keinerlei stilistischen Unterschied, weswegen sich denn auch seine Aufsätze so bequem declamieren ließen. Declamieren heißt wörtlich: mit lauter Stimme, tönend daherreden, noch wörtlicher: herausschreien. Der für alle Welt verbindliche Stil was also der des marktschreierischen Agitators. (p. 33)

¹⁹ [...] alles ist Rede [...] (p. 33)

Er is dus ook geen plek voor het 'individu' binnen de LTI: "De LTI is de taal van het massafanatisme. Als ze zich tot het individu wendt, niet alleen tot diens wil maar ook tot diens denken, als ze een leer is, leert ze de middelen van de fanatisering en de massasuggestie"²⁰ (p. 40). Dit sluit aan bij de nazistische totalitaire idee. Al op 28 juli 1933 noteert Klemperer in zijn dagboek: "hysterie van de taal", wat hij verderop een "weloverwogen propagandamiddel"²¹ noemt (p. 50).

Een belangrijk LTI-woord dat hierbij past is het woord 'fanatiek' [fanatisch]. Het is een van voorbeelden die Klemperer geeft van hoe ook op lexicaal niveau de Duitse taal aangetast. Klemperer besteedt aan dit woord in de *LTI* een heel hoofdstuk. Hij beschrijft dat er wanneer het gaat om het woord 'fanatiek' sprake is van een "waardeverandering"²² (p. 81). In het Derde Rijk wordt massafanatisme ingezet in de politiek en de encensering van politieke evenementen en daarmee krijgt het woord 'fanatiek' een positieve connotatie. Klemperer merkt op dat "vóór de opkomst van het Derde Rijk niemand op de gedachte zou zijn gekomen 'fanatiek' als een positief woord te gebruiken"²³ (p. 84). Binnen de LTI krijgt het woord echter een andere betekenis:

[...] het woord 'fanatiek' is tijdens de hele periode van het Derde Rijk een adjectief geweest dat een superlatief in positieve zin aanduidde. De begrippen 'dapper', toegewijd' en 'onverzettelijk' worden ermee op de spits gedreven, of juist: het was een glorieuze samensmelting van al die deugden, of zelfs de licht pejoratieve bijbetekenis viel in het gewone LTI-gebruik van het woord weg.²⁴ (pp. 84–85)

---

²⁰ Die LTI ist die Sprache des Massenfanatismus. Wo sie sich an den einzelnen wendet, und nicht nur an seinen Willen, sondern auch an sein Denken, wo sie Lehre ist, da lehrt sie die Mittel des Fanatisierens und der Massensuggestion. (p. 34)

²¹ Die Hysterie der Sprache [...]

[...] erwogenes Propagandamittel [...] (p. 43)

²² [...] der Wertwandel des Wortes (p. 72)

²³ Niemals vor dem Dritten Reich wäre es jemandem eingefallen, fanatisch als ein positives Wertwort zu gebrauchen. (p. 75)

²⁴ [...] denn da der Nationalsozialismus auf Fanatismus gegründet ist und mit allen Mitteln die Erziehung zum Fanatismus betreibt, so ist fanatisch während der gesamten Ära des Dritten Reichs ein superlativisch anerkennendes Beiwort gewesen. Es bedeutete die Übersteigerung der Begriffe tapfer, hingebungsvoll, beharrlich, genauer: eine glorios verschmelzende Gesamtaussage all dieser Tugenden, und selbst der leiseste pejorative Nebensinn fiel im üblichen LTI-Gebrauch des Wortes fort. (p. 75)

Dus sprak Hitler bijvoorbeeld over "het 'fanatieke geloof in de eindoverwinning'" of wordt Hermann Göring "als 'fanatieke dierenvriend' geroemd"²⁵ (p. 85).

De retoriek van Hitler was in die tijd revolutionair. Waar de Duitse politieke taal vóór 1933 gekenmerkt werd door diversiteit, die alleen bedoeld was voor de elite, veranderde de politieke taal onder Hitler echter in een versimpelde taal, die voor iedereen te begrijpen was: taal voor het volk. Bovendien beschikten de politici uit de Weimarrepubliek nog niet over massamedia:

Public political discourse throughout the Weimar period was still largely dominated by the print media. Use of electronic communications, radio and film, acquired importance only after 1933 and was not really a significant factor in political mobilization strategies during the Weimar Republic.
(Thomas Childers, p. 338)

Dit moet uiteraard in de context van die tijd gezien worden. Het was de tijd van de opkomst van films voor 'het gewone volk' en het was ook de tijd van de radio. Voor het eerst konden politici dus gebruikmaken van massamedia en stonden ze "in direct contact met het volk, het hele volk, en niet alleen de vertegenwoordigers ervan"²⁶ (p. 73). En zo wordt een toespraak "een totaalkunstwerk"²⁷, waar ook het massafanatisme, hierboven reeds genoemd, zijn plaats vindt (p. 74):

[...] de toespraak is in een kader geplaatst en geënceneerd, ze is een totaal kunstwerk dat zich tegelijk tot oor en oog richt, en tot het oor in dubbele zin, want het gedruis van de menigte, het applaus, de afkeuring heeft op de individuele toehoorder dezelfde uitwerking, op z'n minst dezelfde uitwerking als de toespraak zelf. Op zijn beurt wordt ook de toon van de toespraak ongetwijfeld beïnvloed en zintuiglijker gekleurd door zo'n encenering. De

---

²⁵ [...] fanatische Glaube an den Endsieg [...]

[...] fanatischer Tierfreund [...] (p. 76)

²⁶ [...] unmittelbaren Kontakt mit dem Volk selber, dem ganzen Volk und nicht nur seinen Vertretern [...]

[...] (p. 65)

²⁷ [...] sie ist ein Gesamtkunstwerk [...] (p. 66)

geluidsfilm brengt het totale kunstwerk in zijn geheel over; de radio vervangt het schouwspel dat zich voor het oog ontvouwt [...] ²⁸ (p. 74-75)

De toespraak was echter niet alleen belangrijker, maar in essentie noodzakelijkerwijs ook iets anders dan vroeger. Ze was tot iedereen gericht en niet meer tot uitverkoren volksvertegenwoordigers, en daardoor moest ze ook begrijpelijk voor iedereen zijn en dus ook begrijpelijk voor het volk. Het concrete is begrijpelijk; hoe zintuiglijker een toespraak is, hoe minder ze zich op het intellect richt, des te begrijpelijker ze is. Zodra ze het denken ontlast en het bewust uitschakelt en verdooft, overschrijft ze de grens van eenvoud naar demagogie en volksmisleiding. ²⁹ (p. 74)

Bovendien benadrukt Klemperer dat deze wijze van spreken van Hitler ook erg onduits was. Over Hitler schrijft Klemperer:

Ik heb nooit kunnen begrijpen hoe hij met zijn onmelodieuze en schreeuwerige stem, met zijn ruwe, vaak onduits samengestelde zinnen, met de retoriek van zijn toespraken, die volledig in strijd is met het Duitse taalkarakter, de massa voor zich heeft kunnen winnen en voor een ontzettend lange periode heeft kunnen boeien en onderworpen kunnen houden ³⁰.
(p. 77)

---

²⁸ [...] die Rede ist in solchem Rahmen inkrustiert und inszeniert, sie ist ein Gesamtkunstwerk, das sich gleichzeitig an Ohr und Augen wendet, und doppelt an das Ohr, denn das Brausen der Menge, ihr Applaus, ihr Ablehnen wirkt auf den Einzelhörer gleich stark, mindestens gleich stark wie die Rede an sich. Wiederum ist auch die Tonart der Rede selber fraglos beeinflusst, fraglos sinnlicher gefärbt durch solche Inszenierung. Der Tonfilm überträgt dies Gesamtkunstwerk in seiner Ganzheit; das Radio ersetzt das dem Auge gebotene Schauspiel durch Ansage [...] (p. 66-67)

²⁹ Aber nicht nur wichtiger als vordem war die Rede jetzt geworden, sondern mit Notwendigkeit auch ihrem Wesen nach etwas anderes als zuvor. Indem sie sich an alle wandte und nicht mehr an ausgewählte Volksvertreter, mußte sie sich auch allen verständlich machen und somit volkstümlicher werden. Volkstümlich ist das Konkrete; je sinnlicher eine Rede ist, je weniger sie sich an den Intellekt wendet, um so volkstümlicher ist sie. Von der Volkstümlichkeit zur Demagogie oder Volksverführung überschreitet sie die Grenze, sobald sie von der Entlastung des Intellekts zu seiner gewollten Ausschaltung und Betäubung übergeht. (p. 66)

³⁰ Nie habe ich von mir aus verstanden, wie er mit seiner unmelodischen und überschrienen Stimme, mit seinen grob, oft undeutsch verfügten Sätzen, mit der offenkundigen, dem deutschen Sprachcharakter völlig konträren Rhetorik seiner Reden die Masse gewinnen und auf entsetzlich lange Dauer fesseln und in Unterjochung halten konnte.

[...] Hitlers schaamteloos vrijmoedige retoriek had een enorm effect juist omdat ze met de kracht van een nieuwe epidemie een taal binnendrong die er tot dan toe van verschoond was gebleven, omdat de epidemie in wezen zo onduits was als de van het [Italiaanse, red.] fascisme nagebootste groet.³¹ (p. 79)

Barbe en Heumakers stellen vast dat Klemperer het lot van de Duitse taal betreurt:

Klemperer grieves for the German language, which should have prevailed and made the Germans aware of the dangers of unsophisticated propaganda, but which could not carry out this task. This is interesting, too, because it iterates the assumption that ‘good’ ideas should be conveyed in ‘good’ language, a descriptive linguist’s nightmare. If a language contains all the spiritual and intellectual property, as Klemperer asserts, then it contains the negative as well as the positive aspects. In his diary, he writes that all cultural elements, be they consumed unconsciously or consciously, find their expression through language (Barbe, 2007, p. 507).

Onbedoeld aangrijpend is bijvoorbeeld zijn worsteling om te bevatten hoe het nazisme uit het door hem geliefde Duitse dichten en denken heeft kunnen voortkomen (Heumakers, 2001).

2.3.2 Het armoedige karakter van de LTI

Klemperer noemt de grondeigenschap van de LTI haar armoede:

De LTI is doodarm. Haar armoede is principieel: het is net of ze een gelofte van armoede heeft afgelegd.³² (p. 35)

---

³¹ [...] Hitlers schamlos offene Rhetorik gerade deshalb so ungeheure Wirkung tun mußte, weil sie mit der Virulenz einer erstmalig auftretenden Seuche auf eine bisher von ihr verschonte Sprache eindrang, weil sie im Kern so undeutsch war wie dem Faschismus nachgeahmte Gruß. (p. 71)

³² Die LTI ist bettelarm. Ihre Armut ist eine grundsätzliche; es ist, als habe sie ein Armutsgelübde abgelegt. (p. 29)

[...] even almachtig als armoedig, juist door de armoede almachtig: de LTI.³³
(p. 36)

Wat hij met dit armoedige kenmerk bedoelt is het feit dat de Duitse taal onder invloed van de nazi's versimpelde en telkens maar weer op precies dezelfde manier gesproken en geschreven werd: "[...] het was altijd hetzelfde cliché en dezelfde toon, gedrukt en gesproken, bij ontwikkelde en onontwikkelde mensen"³⁴ (p. 36). Deze herhaling was ook cruciaal voor de totalitaire indoctrinatie. Daarnaast werden vele woorden tijdens het naziregime uit de taal geschrapt (Andrei Reznikov, 2001, p. 77). Zo werd de LTI een povere, versimpelde taal.

Klemperer geeft als reden voor dit verval van het Duits dat ten tijde van de Weimarrepubliek er een "op bijkans suïcidale wijze onbeperkte vrijheid aan het gesproken en geschreven woord" bestond, maar "de nationaalsocialisten dreven er openlijk de spot mee"³⁵ (p. 36). Hij wijst daarnaast op het feit dat er ook vóór de periode van de Weimarrepubliek (1918-1933), namelijk tijdens de Wilhelminische periode (1890-1918), persvrijheid heerste.

Die rijkdom, die tot 1933 een bloeiend bestaan heeft geleid en toen plotseling wegviel, moet men zich voor ogen houden om de povere eenvormige slavernij, die een essentieel kenmerk van de LTI is, in haar volle omvang te begrijpen.³⁶ (p. 38)

In feite beschikten Hitler en de minister van Propaganda Joseph Goebbels over het alleenrecht over de taal. Als de 'input' als het ware maar van twee personen komt en deze vervolgens opgelegd wordt aan een heel volk, leidt dat logischerwijze tot een povere taal:

---

³³ [...] ebenso allmächtig wie armselig, und gerade durch ihre Armut allmächtig, die LTI. (p. 30)

³⁴ [...] es war immer, gedruckt oder gesprochen, bei Gebildeten und Ungebildeten, dasselbe Klischee und dieselbe Tonart. (p. 30)

³⁵ Die Republik gab Wort und Schrift geradezu selbstmörderisch frei; die Nationalsozialisten spotteten offen [...] (p. 30)

³⁶ Man muß sich diesen bis 1933 blühenden und dann jäh absterbenden Reichtum vor Augen halten, um ganz die Armseligkeit der uniformierten Sklaverei zu begreifen, die ein Hauptcharakteristikum der LTI ausmacht. (p. 32)

Er waren dus maar heel weinig personen die aan de gemeenschap het exclusief geldige taalmodel leverden. Op het laatst was het misschien zelfs enkel en alleen Goebbels die bepaalde welke taal toegestaan was, want vergeleken met Hitler had hij niet alleen het voordeel dat hij helder sprak, maar ook dat hij dat regelmatig deed, temeer daar de Führer steeds meer verstomde, deels om te zwijgen als de stille godheid; deels omdat hij niets belangrijks meer mee te delen had; en wat mensen als Göring en Rosenberg nog aan eigen nuances konden bedenken, werd door de minister van Propaganda in zijn taalweb meegeweven.³⁷ (p. 39)

En hier doemt onder de duidelijke oorzaak van de armoede van de LTI een diepere op. Ze was niet alleen arm omdat iedereen zich aan hetzelfde voorbeeld moest houden, maar vooral ook omdat ze in een zelfgekozen beperking werkelijk maar één aspect van het menselijk wezen tot uiting liet komen [...] De LTI staat uitsluitend in dienst van de bezwering [...]³⁸ (pp. 39 - 40)

2.3.3 Het overdreven karakter van de LTI

In het dertigste hoofdstuk in de *LTI*, genaamd *De vloek van de superlatief* [Der Fluch des Superlativs], wijst Klemperer op het veelvuldige gebruik van superlatieven door de nazi's:

De superlatief kun je het meest toegepaste taalverschijnsel van de LTI noemen, en dat hoeft ook geen verbazing te wekken want de superlatief is het

---

³⁷ So waren es nur ganz wenige einzelne, die der Gesamtheit das alleingültige Sprachmodell lieferten. Ja, im letzten war es vielleicht der einzige Goebbels, der die erlaubte Sprache bestimmte, denn er hatte vor Hitler nicht nur die Klarheit voraus, sondern auch die Regelmäßigkeit der Äußerung, zumal der Führer immer mehr verstummte, teils um zu schweigen wie die stumme Gottheit, teils weil er nichts Entscheidens mehr zu sagen hatte; und was etwa Göring und Rosenberg noch an eigenen Nuancen fanden, das wurde von dem Propagandaminister in sein Sprachgewebe eingewirkt. (p. 32-33)

³⁸ Und hier tut sich unter dem offen zutage liegenden Grund ein tieferer für die Armut der LTI auf. Sie war nicht nur deshalb arm, weil sich jedermann zwangsweise nach dem gleichen Vorbild zu richten hatte, sondern vor allem deshalb, weil sie in selbstgewählter Beschränkung durchweg nur eine Seite des menschlichen Wesens zum Ausdruck brachte. [...] Die LTI dient einzig der Beschwörung. (p. 33)

meest voor de hand liggende middel waarmee redenaars en agitatoren effect kunnen sorteren, het is de reclamevorm bij uitstek.³⁹ (p. 284)

Klemperer geeft een aantal voorbeelden van dit gebruik van superlatieven. Een eerste voorbeeld is de berichtgeving over de oorlog, waarvan hij zelf ook aangeeft dat het compleet bizar en bijna komisch wordt:

Ribbentrop verklaart in november 1941 dat we de oorlog nog dertig jaar zouden kunnen voortzetten; Hitler zegt op 26 april 1942 in de Rijksdag dat Napoleon bij 25 graden vorst heeft gevochten, maar hij, de veldheer Hitler, bij 45 graden, éénmaal zelfs bij 52 graden.⁴⁰ (p. 282)

Nog extremer is een ander voorbeeld. De NSDAP schakelde elke vorm van concurrentie uit en eiste de superlatief bij decreet voor zich op toen de partij het verbod uitriep op het gebruik van superlatieven in commerciële reclame. Dat had tot gevolg dat de burgers bijvoorbeeld "U wordt bediend door de best geschoolde vakmensen" moest vervangen door "geschoolde" of hoogstens "goed geschoolde"⁴¹ (p. 284).

Zowel Klemperer als Bunneghem stelt dat het gebruik van superlatieven leidt tot leugens en bedrog:

De LTI [...] onderscheidt zich door de toename van het superlativisme, maar ook door een bewuste kwaadaardigheid, want het loopt overal gewetenloos op bedrog en verdoving uit.⁴² (p. 280)

---

³⁹ Ihn kann man die meistverwendete Sprachform der LTI nennen, und das versteht sich ohne weiteres, denn der Superlativ ist das nächstliegende Wirkungsmittel des Redners und Agitators, er ist die Reklameform schlechthin. (p. 267-268)

⁴⁰ Ribbentrop erklärt im November 1941, wir könnten den Krieg noch dreißig Jahre führen; Hitler sagt im Reichstag am 26. April 1942, Napoleon habe in Rußland bei 25 Grad Frost gekämpft, er dagegen, der Feldherr Hitler, bei 45 Grad, einmal sogar bei 52 Grad. (p. 266)

⁴¹ »Sie werden durch geschulteste Fachkräfte bedient«, mußten Sie »geschulte« daraus machen, allenfalls »gut geschulte«. (p. 268)

⁴² Die LTI [...] unterscheidet sich [...] nicht nur durch Übersteigerung des Superlativismus, sondern auch durch seine bewußte Böswilligkeit, denn er geht überall skrupellos auf Betrug und Betäubung aus. (p. 264)

Verbazingwekkend was in dat verband de schaamteloze kortbenigheid van de leugens die in de getallen naar voren kwam; de overtuiging dat de massa onnadenkend en oerdom is, is een van de grondpijlers van de nazistische doctrine.⁴³ (p. 281)

Andermaal en vanzelfsprekend geen nationaalsocialistische vondst, maar de hyperbool als schalkse stijlfiguur werd wel doelbewust omgevormd tot een instrument om zo bedrieglijk mogelijke berichten de vijandige wereld in te sturen (Bunneghem, 2010).

Het waren echter niet alleen de nazi's die zo overdreven. Ook de Japanse bondgenoten maakten voor de oorlogsberichtgeving gebruik van het fenomeen dat Klemperer 'superlativisme' noemt:

[...] in de laatste jaren van de oorlog was het schokkend om te zien hoe Japanse en Duitse communiqués gewikkeld waren in een strijd wie het idiototst kon overdrijven; je vroeg je af wie van wie leerde, Goebbels van de Japanners, of omgekeerd.⁴⁴ (p. 281)

In tegenstelling tot de andere hoofdstukken in de *LTI*, die in een zekere zin meer impressionistisch zijn omdat het losse aantekeningen of bedenkingen bij bepaalde woorden of concepten zijn, geeft Klemperer in dit hoofdstuk een gedetailleerd overzicht van de 'verschillende superlatieven' van de *LTI*, die hij vervolgens in vier verschillende categorieën verdeelt.

De eerste categorie is de categorie "getalssuperlatieven of de getalsgelijke woorden"⁴⁵ (p. 284). Een voorbeeld van dit soort superlativisme is de eerder genoemde uitspraak van Ribbentrop dat de oorlog nog dertig jaar voortgezet zou kunnen worden en Hitlers uitspraak over de gevechten bij 45 graden vorst. Daarnaast wijst Klemperer op de toename van het bijvoeglijk naamwoord 'totaal' [Total], dat opeens overal opduikt.

---

⁴³ Erstaunlich war dabei die schamlose Kurzbeinigkeit der Lügen, die in den Zahlen zutage trat; zum Fundament der nazistischen Doktrin gehört die Überzeugung von der Gedankenlosigkeit und der absoluten Verdummbareit der Masse. (p. 265)

⁴⁴ [...] in den letzten Kriegsjahren war es erschütternd zu sehen, wie japanische und deutsche Berichte im unsinnigsten Übertreiben wetteiferten; man fragte sich, wer von dem andern lerne, Goebbels vom Japaner oder umgekehrt. (p. 265)

⁴⁵ [...] Superlativen der Zahl und der zahlähnlichen Wörter [...] (p. 268)

Maar ook andere woorden, die als superlatieven klinken, vallen onder deze categorie, omdat ze samen hangen met het totaliteitsprincipe: 'eeuwig', 'Duizendjarige Rijk'⁴⁶ (p. 283).

Ten tweede de categorie "normale superlatieven van bijvoeglijke naamwoorden"⁴⁷ (p. 284). Klemperer noteert bij deze categorie slechts een voorbeeld: "de beste soldaten ter wereld moeten de beste wapens ter wereld krijgen, vervaardigd door de beste arbeiders op aarde"⁴⁸ (p. 284).

Ten derde de categorie "losse woorden waarin een superlatieve waarde is opgesloten of waaraan die kan worden toegeschreven"⁴⁹ (p. 284). Voorbeelden hiervan zijn: "De wereld luistert naar de Führer" of "De grootste slag uit de wereldgeschiedenis"⁵⁰ (p. 285). 'Wereld' duikt overigens overal op "als prefix van het superlatief"⁵¹: "de bondgenoot Japan klimt van 'grootmacht' op tot 'wereldmacht', joden en bolsjewisten zijn 'wereldvijanden, ontmoetingen van de Führer en de duce van wereldhistorische betekenis"⁵² (p. 285). Dit laatste woord, 'wereldhistorisch' [welthistorisch], noemt Klemperer verderop zelfs een "supersuperlatief"⁵³ (p. 286). Een ander prefix van het superlatief is het toevoegsel 'groot': "*Grosskundgebung* [massale betoging], *Grossoffensive* [massaal offensief], *Grosskampftag* [dag van zware gevechten]" (p. 285-286).

Ten vierde beschrijft Klemperer de categorie "zeer superlatief doordrenkte zinsconstructies"⁵⁴ (p. 284). Als eerste voorbeeld geeft Klemperer de krantenkop "De wereld luistert mee"⁵⁵ (p. 286). Een tweede voorbeeld is een toespraak op de radio:

Ik hoor in de fabriek via de radio een paar zinnen uit een bijeenkomst in het Sportpalast in Berlijn. Zomer 1943, Speer en Goebbels voeren het woord. Dat begint zo: 'De massale betoging wordt uitgezonden via de zender van het Duitse rijk, aangesloten zijn de zenders van het Protectoraat, Holland,

---

⁴⁶ [...] Ewig [...] "Tausendjährige Reich" [...] (p. 267)

⁴⁷ [...] die regulären Superlativformen von Adjektiven [...] (p. 268)

⁴⁸ [...] dem besten Soldaten der Welt seien die besten Waffen der Welt von den besten Arbeitern der Welt zur Ausrüstung geliefert. (p. 268)

⁴⁹ [...] Einzelausdrücke, denen superlativer Wert innewohnt oder beigelegt werden kann, und ganz superlativisch durchtränkte Satzgebilde. (p. 268)

⁵⁰ [...] "Die Welt hört auf den Führer [...] "die größte Schlacht der Weltgeschichte" [...] (p. 268)

⁵¹ [...] superlatives Präfix [...] (p. 269)

⁵² [...] das verbündete Japan avanciert von einer Großmacht zur Weltmacht, Juden und Bolschewisten sind Weltfeinde, Begegnungen zwischen dem Führer und Duce welthistorische Stunden. (p. 269)

⁵³ [...] Übersuperlativ [...] (p. 271)

⁵⁴ [...] ganz superlativisch durchtränkte Satzgebilde. (p. 268)

⁵⁵ [...] "Die Welt hört mit" [...] (p. 270)

Frankrijk, Griekenland, Servië..., de bondgenoten Italië, Hongarije, Roemenië...' Dat gaat zo nog een tijdje door.⁵⁶ (p. 286)

Logischerwijs hoort bij deze toename van superlatieven ook de toename van woorden met diminutieve waarde, die ingezet werden om de vijanden te beschrijven: " de vijanden begonnen, geheel in tegenstelling tot de Duitse gewoonte van de bliksemoorlog, aan 'een slakkenoffensief' en kwamen alleen in 'slakkentempo' van hun plaats"⁵⁷ (p. 295).

Klemperer spreekt aan het einde van het hoofdstuk echter over de vloek van de superlatief. Hij beschrijft deze vloek als een die kleeft aan alle talen, omdat aanhoudend overdrijven uiteindelijk altijd leidt tot nog meer overdrijven en tenslotte ook altijd tot scepsis en ongeloofwaardigheid (p. 287).

De kwaadaardige superlatief van de LTI is voor Duitsland een nieuw verschijnsel en heeft daarom vanaf het eerste ogenblik een verwoestende uitwerking, en vervolgens kan hij niet anders dan onophoudelijk zich te buiten gaan, tot hij zinloos en effectloos geworden is en het tegendeel bewerkstelligt van wat hij beoogde.⁵⁸ (p. 288)

Maar voordat de sprekers van deze taal mogelijk het superlativisme niet meer kunnen bijhouden, richt het wel enorm veel schade aan:

[...] de propaganda van Goebbels werd op het eind een effectloze stupiditeit. Maar het is ook zeker dat de propaganda die als opschepperij en leugens is voorzien, niettemin werkt, als je maar brutaal genoeg bent er onverstoorbaar mee door te gaan; de vloek van de superlatief betekent niet altijd

---

⁵⁶ Ich höre in der Fabrik ein paar Radiosätze aus einer Veranstaltung im Berliner Sportpalast. Sommer 1943, Speer und Goebbels sprechen. Das beginnt: "Die Großkundgebung wird übertragen auf den Reichs- und Deutschlandsender, angeschlossen sind die Sender des Protektorats, Hollands, Frankreichs, Griechenlands, Serbiens ..., der verbündeten Staaten Italien, Ungarn, Rumänien..." Es geht noch eine ganze Weile so fort. (p. 270)

⁵⁷ [...] die Feinde im völligen Gegensatz zur deutschen Blitzkriegsgewohnheit nur "Schneckenoffensiven" starteten und nur im "Schneekentempo" von der Stelle kamen. (p. 279)

⁵⁸ Der böartige Superlativ der LTI ist für Deutschland eine erstmalige Erscheinung, deshalb wirkt er vom ersten Augenblick an verheerend, und danach liegt es eben zwanghaft in seiner Natur, daß er sich immerfort bis zur Bewirkung des seiner Absicht entgegen gesetzten Glaubens übersteigern muß. (p. 271)

zelfvernietiging, maar vaak genoeg vernietiging van het vijandige intellect; en Goebbels was toch misschien begaafder dan ik wilde toegeven, en de effectloze stupiditeit was niet helemaal stupide en ook niet helemaal zonder effect.⁵⁹ (p. 289)

Dus iemand die zoveel superlatieven gebruikt, moet steeds meer superlatieven gebruiken om indruk te blijven maken, maar dat leidt uiteindelijk enkel nog maar tot ongeloofwaardigheid. Maar hetzelfde wordt gezegd over leugens: liegen leidt altijd tot meer liegen.

---

⁵⁹ [...] die Goebbelspropaganda wurde zuletzt für manchen zur wirkungslosen Dummheit. Aber ganz ebenso gewiß: die als Prahlen und Lüge erkannte Propaganda wirkt dennoch, wenn man nur die Stirn hat, sei unbeirrt fortzusetzen; der Fluch des Superlativs ist doch nicht immer Selbsterstörung, sondern oft genug Zerstörung des ihm entgegenstehenden Intellekts; und Goebbels war doch vielleicht begabter, als ich ihm zugestehen wollte, und die wirkungslose Dummheit war weder ganz so dumm noch ganz so wirkungslos. (p. 273)

2.4 Samenvatting

In dit hoofdstuk heb ik de drie belangrijkste kenmerken van de LTI besproken. Ten eerste is er sprake van een revolutionair karakter. Dat wil zeggen dat de taal van het Derde Rijk door gebruik van massamedia (film en radio) veranderde in een volkstaal en gekenmerkt werd door politieke toespraken die totaalkunstwerken waren, die opriepen tot fanatisme. Bovendien bestond er geen verschil tussen schrijf- en spreektaal, wat ook een breekpunt betekende ten opzichte van de Weimarjaren. Ten tweede heeft de LTI een armoedig karakter. De versimpeling van de taal wordt door Klemperer gedetailleerd beschreven en hij concludeert dat deze versimpeling de LTI zo machtig maakte en in staat stelde om het Duitse volk te bezweren. Ten derde beschrijft Klemperer het overdreven karakter van de LTI. De superlatieven die de nazi's gebruikten, verdeelt hij vervolgens in vier categorieën onder. Hij meende dat de hyperbool het meeste toegepaste taalverschijnsel van de LTI was. In het volgende hoofdstuk worden de bovenstaande kenmerken vergeleken met het discours van de Amerikaanse president Donald Trump.

Hoofdstuk 3:

De politieke taal van Donald Trump en de overeenkomsten met de LTI

Dit hoofdstuk vergelijkt de drie belangrijkste kenmerken van Klemperers *LTI*, namelijk het revolutionaire, armoedige en overdreven karakter, met de politieke taal van Donald Trump.

3.1. Het revolutionaire karakter van de taal van Trump

Zoals in het vorige hoofdstuk beschreven, was de retoriek van de LTI in de jaren '30 van de vorige eeuw revolutionair. Nog nooit eerder spraken politici in Duitsland zoals Adolf Hitler en Joseph Goebbels. De LTI was volks, opzweepend en bovendien leek er geen onderscheid te bestaan tussen spreek- en schrijftaal. Dit revolutionaire aspect komt terug in de retoriek van Donald Trump, die – net zoals de retoriek van Hitler – gemakkelijk te herkennen is. John Mcworther, een professor linguïstiek aan de Columbia University, beschrijft Donald Trump als "somebody who didn't even bother to do anything than talk, rather than speak" (MSNBC, 2017). Johnson (18 juni 2016) stelt ook dat Trump geen speeches geeft maar in plaats daarvan gewoon praat. Mcworther concludeert vervolgens dat Trump oratorisch gezien staat voor het begin van iets geheel nieuws.

3.1.1 Emotie in plaats van ratio

Over het algemeen valt op dat Trumps toespraken niet zozeer rationeel, maar eerder emotioneel zijn. Zijn toespraken zijn niet zorgvuldig opgebouwd met op voorhand uitgedachte argumenten. In plaats daarvan windt hij zich vaak ter plekke op over een onderwerp en vormt dit vaak de leidraad van zijn toespraken. Zijn toespraken maken daarom vaak een geïmproviseerde, *off-script* indruk. Hij lijkt daarbij te denken: het

maakt niet zoveel uit wat ik zeg, maar het gaat erom hoe ik het zeg. David Denby benoemt dit ook en hij wijst op het feit dat een campagnebijeenkomst een soort 'totaalervaring' wordt, wat zeker ook doet denken aan de toespraken van Hitler:

His speeches have no beginning or end, no shape, no culmination and release, and none is necessary. For the audience, his fervent incoherence makes him that much more present, for it is Trump alone who matters, the vividness of him standing there, in *that* moment, embodying what the audience fears and desires. (David Denby, 15 december 2015)

James Martin (2014, p. 71) beschrijft in zijn hoofdstuk over de technieken van retoriek dat ook *style and delivery* een belangrijk onderdeel zijn van een speech. Hij noemt dit "aesthetic qualities of speech", die leiden tot een "evocation of sensation" (p. 71). Trump lijkt hier veel belang aan te hechten en Thompson (2017) merkt hier over op dat veel van zijn toespraken niet gaan over beleid, maar over zijn gevoelens en zijn gemoedstoestand. Om zijn emoties over te brengen op zijn publiek gebruikt hij een informele en evocatieve taal, die bij zijn publiek een gevoel van authenticiteit overbrengt.

Deze retoriek staat niet alleen in contrast met Hillary Clinton, die volgens Jacques Savoy (2016, p. 2) altijd gezien wordt als "a cold woman" en "somewhat robotic", maar ook met zijn voorganger Barack Obama: "President Obama's control of language and his thoughtful, well-prepared orations reflect a more 'intellectual' style [...]" (James Martin, 2014, p. 72). Trump keert zich dus niet alleen ideologisch gezien tegen Hillary Clinton, zijn tegenstander, en Barack Obama, zijn voorganger.

Waar politici of publieke sprekers normaal gesproken emotie gebruiken om hun argumenten kracht bij te zetten, lijkt bij Trump uitsluitend emotie over te blijven en is er vaak geen sprake van een heldere of gestructureerde argumentatie.

3.1.2 Authenticiteit en *narrative*

De retoriek van Trump is een retoriek waar vele Amerikanen zich van afkeerden, maar – zoals gebleken is – ook een retoriek waar vele Amerikanen zich in herkenden. "We kunnen ons afkeren van Trump, maar we moeten erkennen dat hij verrassend

succesvol is" (Peter Van Rompaey, 8 november 2017). En dat dankt hij aan zijn spreekstijl. Hij spreekt bewust anders dan alle anderen en niet 'zoals een politicus hoort te spreken'. Zijn retoriek maakt hem in feite tot de ultieme populist:

Laat er in elk geval geen misverstand over bestaan: de antiretoriek van Trump is net zo goed een vorm van retoriek. Meer zelfs: hij is de eerste populist van dat kaliber die niet alleen zijn boodschap maar ook de vorm waarin hij zijn boodschap presenteert, radicaal heeft afgestemd op zijn publiek. Door onbehouwen, direct en eigenlijk ronduit slecht te spreken, wil Trump tonen dat hij helemaal van 'het volk' is. (Van Rompaey, 8 november 2017)

Woorden van gelijke strekking zijn te vinden bij Sam Leith, auteur van het boek over retoriek *You Talkin' To Me?* (2012), die in zijn artikel in *The Guardian* schreef:

His spelling and grammar are disastrous, he contradicts himself, trails into incoherence, never sounds dignified or recognisably presidential – but none of it does him any harm. In fact, it seems to help. [...] Trump simply doesn't sound presidential, ever. He doesn't have different registers for different occasions: he always sounds boastful, vengeful, bullying and naive. To many of us, that looks like a failing. But to some, we might have to accept that it's a selling point: he doesn't sound like a normal president, and that's why people like him. There's only one Donald Trump. What you see is what you get. That can be seen as a sort of authenticity. (13 januari 2017)

In het publieke debat over het discours van Donald Trump waren de media vaak verbaasd en verontwaardigd: hoe kon deze man de presidentsverkiezingen winnen als hij zó praat? Het werd ook een van de belangrijkste punten van de campagne van Hillary Clinton, wat op internet al snel *Trump bashing* werd genoemd. Maar tevergeefs, want Donald Trump werd verkozen juist omdat hij zo praat. En hierbij bleek de authenticiteit die hij uitstraalde door zijn manier van spreken cruciaal:

For anti-politicians like Donald Trump, pure rhetorical 'authenticity' – their ability to reject the entire public discourse of the established political classes –

is their central point of differentiation. (Mark Thompson, p. 144)

What Trump lacked in policy, he gained in authenticity with the voters.

(Bryan Anderson, p. 37)

Die authenticiteit kan ook in verband gebracht worden met de retoriek van Hitler. Hitler vergeleek het 'verhaal' van Duitsland als volk – dat in de jaren '30 geteisterd werd door hyperinflatie, massawerkloosheid en armoede – namelijk met zijn eigen verhaal. *Mein Kampf* werd zo in zekere zin een *Kampf* van het hele Duitse volk:

Adolf Hitler himself seems to have been a conscious authenticist, believing that the more "authentic" rhetoric sounded, the more persuasive it would be. He used his own story – his *struggle* – as a narrative template that could encompass the story, not just of the ecstatic crowds immediately in front of him but of the whole of Germany. (Mark Thompson, 2016, p. 140)

Thompson (2016, p. 142) benadrukt dan ook dat zijn retoriek zo krachtig was, want "its authenticity sprang directly from a shared sense of identity and being between the leader and his nation".

Thompson (2016) ziet een verband tussen authenticiteit, simpele taal en de *narrative* van de politicus:

[...] authenticists prize simplicity of language, not because they value reason but because they associate simple expression with honesty of emotion and at least the appearance of being willing to engage with the lowliest members of the chosen society. [...] For authenticists, what matters most is not argument but story: their "truths" are inextricably bound up with the narratives they tell about their community. The facticity of a given claim matters less than its fit with the narrative. If something feels true, then in some sense it must be true. (pp. 142–143)

Dit verband komt terug bij Trump. Men zou kunnen stellen dat Trump hetzelfde doet als Hitler, echter niet met een verhaal van *struggle*, maar met een verhaal van succes: hij presenteert zichzelf als de selfmade man, die de *American dream* verwezenlijkte. Hij is de vastberaden miljardair, zakenman en CEO, die de *American carnage* ten

einde wil brengen en van *the American story* opnieuw een succesverhaal wil maken. In zijn woordkeuze komen de woorden 'winnen', 'succes' en 'de beste zijn' ook voortdurend terug. Trump maakt dus van zijn persoonlijke *narrative* zijn politieke *narrative* en dat wordt duidelijk tijdens zijn campagnespeech op 24 oktober 2016 in Tampa en tijdens zijn inauguratiespeech, want in feite wordt 'ik' voor Amerika ingewisseld, maar is er sprake van dezelfde 'logica':

- I will be your voice, and I will fight harder than anybody has ever fought for you before, and I will win because I know how to win.
(Speech: Donald Trump in Tampa, FL, 2016)
- America will start winning again, winning like never before.
(The full text of Donald Trump's inauguration speech, 20 januari 2016)

3.1.3 Donald Trump en Twitter

Trump's populistische retoriek wordt gekenmerkt door evocatieve, niet-reflexieve en bijna eruptieve uitspraken. In feite past zijn manier van spreken dus ook precies bij hoe hij zichzelf presenteert, namelijk als een outsider, die zich verzet tegen de status quo en tegen de 'corrupte' elite met hun lege praatjes: "Donald Trump linguistically established himself as a viable presidential candidate from the position of a relative outsider to the American political sphere" (Jennifer Sclafani, 2018, p. 18). Ook Thompson (2016) beschrijft hoe Trump's retoriek zijn outsider *narrative* versterkt:

Everything is intended to emphasize the break with the despised language of the men and women of the Washington machine. There is a wall between them and you, he seems to say to his audience, but I am on *this* side of the wall alongside you. They treat you as stupid, but you understand things far better than they do. The proof that I see the world as you do is the fact that I speak in your language, not theirs. (p. 73)

Thompson beschrijft Hitler ook als een outsider:

He took immense care, in what he said and how he was portrayed in newsreels and photographs, not to look like a member of the ruling elite, or even

someone who wanted to join that elite. Here was the veteran who won medals but never became an officer, the "voice" that was somehow simultaneously on the rostrum and in the crowd. (2016, p. 140)

Hitlers anti-institutionele, volkse en directere retoriek beschrijft Klemperer ook in de *LTI*:

Ze [de toespraak, red.] was tot iedereen gericht en niet meer tot uitverkoren volksvertegenwoordigers, en daardoor moest ze ook begrijpelijk voor iedereen zijn en dus ook begrijpelijk voor het volk. Het concrete is begrijpelijk; hoe zintuiglijker een toespraak is, hoe minder ze zich op het intellect richt, des te begrijpelijker ze is.⁶⁰ (2014, p. 74)

Zoals radio en film in de jaren '30 een verandering betekende voor wat Mark Thompson *public language* noemt, geldt dat nu ook voor sociale media. Trump is zich hiervan bewust en gebruikt dan ook een medium, dat bij zijn *persona* als outsider aansluit, namelijk Twitter. Tijdens zijn presidentiële campagne noemt hij Twitter "a powerful thing" en "a modern method of communication" (Bryan Anderson, p. 38). Hij wordt dan ook niet voor niets "Tweeter in Chief" (Anderson, 2017; Stieven Ramdtharie, 20 januari 2018) of "Twitter-president" genoemd (Michael Persson, 21 januari 2018; Ine Roos, 31 januari 2018). In hun boek *How Trump thinks: His Tweets and the Birth of a New Political Language*, waarin ze jaar per jaar zijn tweets analyseren, noemen Peter Osborne en Tom Roberts het taalgebruik van Trump op Twitter "the reinvention of political communication" (2017, geen paginanummers). Anderson (2017) beschrijft Trump dan ook als "perhaps the most prolific Twitter user in politics". Trump heeft namelijk meer dan 43 miljoen volgers en meer dan 36.000 tweets in totaal en hij tweet sinds 28 september 2016 gemiddeld 7,5 keer per dag (Anderson, 2017, p. 36). In april 2018 zijn het overigens inmiddels 50,8 miljoen volgers. Anderson deed corpusonderzoek naar het Twittergedrag van Trump. Hij onderzocht 1272 tweets en kwam tot de conclusie dat Trump tweets meestal gaan over beleid, zelfverheerlijking, lof voor anderen, persoonlijke aanvallen en kritiek op de media (Anderson, 2017, p. 46).

---

⁶⁰ Indem sie sich an alle wandte und nicht mehr an ausgewählte Volksvertreter, mußte sie sich auch allen verständlich machen und somit volkstümlicher werden. Volkstümlich ist das Konkrete; je sinnlicher eine Rede ist, je weniger sie sich an den Intellekt wendet, um so volkstümlicher ist sie. (p. 66)

Brian Ott (2017, p. 60) legt in zijn artikel over het Twittergebruik van Donald Trump uit dat uitspraken op Twitter drie belangrijke kenmerken hebben: "simplicity, impulsivity, and incivility".

Er is dus ten eerste sprake van "versimpeling" van taal. Dit merkte Klemperer ook op over de nazi-taal ("even almachtig als armoedig, juist door de armoede almachtig: de LTI"⁶¹). Klemperer spreekt over de LTI als een compleet nieuwe taal, die door het gebruik van de massamedia extreem versimpelde ten opzichte van de politieke taal uit de Weimarjaren (1918-1933). In zekere zin geldt dit voor Twittertaal evenzeer, simpelweg vanwege de 'spelregels':

Because of its character limitation, Twitter structurally disallows the communication of detailed and sophisticated messages. To be clear, a Tweet may be clever or witty, but it cannot be complex. (Ott, p. 60)

Ten tweede zet Twitter aan tot impulsiviteit:

Since tweeting requires so little effort, it requires little forethought, reflection, or consideration of consequences. Tweeting is, in short, a highly impulsive activity, something that one can do easily even if one has nothing considered or important to say. (Ott, p. 61)

Deze impulsiviteit komt ook terug in Trumps retoriek, zoals Eric Black (23 juni 2016) vaststelt:

Donald Trump is impulsive, bordering on reckless. "There is very little filter between thought and verbalization," says Jamieson, director of the Annenberg Center on Public Policy at the University of Pennsylvania. He's not careful about what comes out of his mouth. His language is not carefully constructed.

Ten derde is Twittertaal vaak onbeleefd, of zelfs plat en grof. Wat betreft Trumps tweets zijn hiervan talloze voorbeelden:

---

⁶¹ [...] ebenso allmächtig wie armselig, und gerade durch ihre Armut allmächtig, die LTI. (p. 30)

- Isn't it sad that lightweight Senator Bob Corker, who couldn't get re-elected in the Great State of Tennessee, will now fight Tax Cuts plus!
(24 oktober 2017)
- Unbelievably, James Comey states that Polls, where Crooked Hillary was leading, were a factor in the handling (stupidly) of the Clinton Email probe. In other words, he was making decisions based on the fact that he thought she was going to win, and he wanted a job. Slimeball!
(15 april 2018)

Zijn uitspraken op Twitter zijn bedoeld om te provoceren en lijken bewust politiek incorrect en niet-presidentieel. Van zijn controversiële uitspraken tijdens de verkiezingscampagne zou men kunnen denken dat hij deze uitspraken deed vanuit een marketinggedachte: slechte reclame is toch nog altijd reclame. Dit brengt Trump inderdaad naar voren in zijn boek uit 1987 *The Art of the Deal*: "Good publicity is preferable to bad, but from a bottom-line perspective, bad publicity is sometimes better than no publicity at all. Controversy, in short, sells" (Donald Trump, 1987, geen paginanummers). Maar na ruim een jaar kunnen we stellen dat het niet enkel een marketingstrategie was bedoeld om het presidentschap te bereiken. Zijn uitspraken zijn immers niet veranderd of politiek correcter na zijn inauguratie als president. Inmiddels kan men concluderen dat het simpelweg past binnen zijn presidentieel discours. Hij lijkt geheel bewust controversie te instrumentaliseren om zijn *narrative* als de outsider, die tegen alles wat 'hoort' aan schopt, in stand te houden en te versterken. Dit maakt hem dus niet enkel tot de ultieme populist, maar ook tot de ultieme antipoliticus.

Brian Ott noemt in zijn artikel de invloed van Twitter op Trumps politieke taal "a paradigmatic social change, a fundamental shift in the dominant mode of communication" [...] "which has begun to transform the character of our public discourse" (p. 59). Overigens was Trumps voorganger president Barack Obama de eerste Amerikaanse president die sociale media inzette voor zijn verkiezingscampagnes in 2008 en 2012. Mediacritici hebben echter betoogd dat "Twitter hadn't yet reached its full potential in 2012, speculating that 2016 would be

considered the "Twitter" election" (Jennifer Sclafani, p. 8). Obama maakte ook wel gebruik van Twitter, maar op een geheel andere manier dan Trump. Zo maakte hij er ten eerste minder gebruik van (hij kreeg ook pas een Twitteraccount in mei 2015). Ten tweede maakte Obama zolang hij president was gebruik van een presidentieel account (@POTUS44) en geen persoonlijk account zoals Donald Trump (@realdonaldtrump). Trump heeft ook een presidentieel account (@POTUS) maar op dit account retweet hij simpelweg de tweets van @realdonaldtrump. Dit kan dus niet echt als een apart account gezien worden. Daarvan zou men kunnen zeggen dat hij zich niet presidentieel uit, maar nog altijd als de zakenman Donald Trump, die vóór 2016 al decennialang bekend was bij de Amerikanen, voornamelijk om zijn televisieshow *The Apprentice*. Hij lijkt te weigeren zich aan te passen aan deze nieuwe rol die hij nu in het Witte Huis zou moeten aannemen. Jennifer Sclafani (2018) meent echter dat hij dit doet omdat hij qua stijl van spreken wel consistent wil zijn en omdat dit ook vertrouwen zou wekken:

[...] Donald Trump must maintain linguistic consistency across the various spheres of his public appearances, including his transition from the world of business and reality television to his role in politics. (p. 24)

Bovendien lijkt Trump zich ervan bewust te zijn dat de Amerikanen die op hem stemmen niet houden van ingewikkelde woorden, complexe argumenten, of grammaticaal correcte zinnen: "Trump, for one, seems to intuit that many of his supporters are not grammarians" (Justin Moyer, 18 maart 2016). Trump zegt zelf ook: "We won with poorly educated. I love the poorly educated." (Speech: Donald Trump in Las Vegas, NV, 2016). Want zijn tegenstanders - zo lijkt zijn redenering - praten zo, maar zij krijgen niets voor elkaar. Over Hillary Clinton zegt hij tijdens een debat: "Typical politician. All talk, no action. Sounds good, doesn't work" (Debate: 1st Presidential Debate Between Donald Trump and Hillary Clinton, 26 september 2016). Zijn anti-retoriek is dus duidelijk een statement tegen de status quo, zoals Thompson ook benadrukt:

Trump's appeal as a presidential candidate depends significantly on the belief that he is a truth-teller who will have nothing to do with the conventional

language of politics: a September 2015 Fox News poll found that 44 percent of a sample of American voters and 62 percent of Republicans agreed with the statement, "he tells it like it is, and we need that now in a president."
(2016, p. 22)

Hij zegt dan ook in zijn inauguratiespeech: "The time for empty talk is over. Now arrives the hour of action" ("The full text of Donald Trump's inauguration speech", 20 januari 2017). Ook hier klinkt weer een echo van de LTI door. Hitler en Trump zien politiek als een beweging die zich moet richten tegen de status quo. Ook bij Trump geldt: hij wil niet gevormd worden door de eigen logica van de Washingtonse politiek. Trump geeft dit zelf aan door zijn motto "drain the swamp", wat aangeeft dat hij zich wil distantiëren van "seemingly every aspect of the Washington establishment" (Theodoric Meyer, 19 oktober 2017). Trump wil in het Witte Huis niet met allerlei medewerkers overleggen en hij trekt zich terug in een isolement, met maar weinigen van wie hij advies accepteert. Zijn gedrag in het Witte Huis sluit dus logischerwijs aan bij zijn retoriek: hij ageert als president ook als een outsider.

Donald Trumps gebruik van Twitter en zijn *narrative* als antipoliticus leiden dus tot een unieke retoriek, een nieuwe soort presidentieel politiek discours: direct, ongenueanceerd en simpel.

3.2 Het armoedige karakter van de taal van Trump

Een tweede kenmerk van Trumps politieke discours dat met de LTI vergeleken kan worden is de versimpeling van de taal. Charles Blow (1 mei 2017) betoogt in zijn artikel in *The New York Times* zelfs: "Degradation of the language is one of Trump's most grievous sins". Daarentegen wordt in *The Economist* over Trumps retoriek opgemerkt (auteur onbekend, 18 juni 2016) dat:

Simplicity is not stupidity; making language easy to apprehend is intrinsic to making it appealing. Countless psychological studies have shown that what is easy to process is seen as more truthful.

Ook George Orwell schreef in zijn essay *Politics and the English language* (2010, zoals geciteerd in J. Joseph, p. 138) al: "Never use a long word where a short one will do".

Trumps taal versimpelt op een aantal verschillende manieren.

Ten eerste leidt Trumps gebruik van Twitter tot een versimpeling van zijn uitspraken, zoals werd beschreven in paragraaf 3.1.

Ten tweede gebruikt Trump veel simpele woorden, omdat simpele taal het breedste publiek bereikt en vaak ook als eerlijk en betrouwbaar overkomt (Sam Leith, 13 januari 2017). Trump blijkt een lexicaal niveau te hebben van een kind in de "third to seventh grade" (achtjarigen tot twaalfjarigen), volgens het onderzoek van The Boston Globe. Dit onderzoek werd uitgevoerd met behulp van het Flesch-Kincaid model:

An analysis of the President's first 30,000 words uttered in office found Mr Trump speaks at a third- to seventh-grade reading level – lower than any other President since 1929. Mr Trump's vocabulary and grammatical structure is "significantly more simple, and less diverse" than any President since Herbert Hoover, the analysis found. [...] Mr Trump averaged significantly fewer syllables per word than the last 14 Presidents, and used significantly fewer unique words. The gaps appeared when comparing all available remarks, and when comparing only the first 30,000 words of each presidency. Social media posts were excluded from the data. (Emily Shugerman, 9 januari 2018)

Dit onderzoek wordt echter bekritiseerd door Jennifer Sclafani, die de retoriek van Trump bespreekt in haar boek *Talking Donald Trump: A Sociolinguistic Study of Style, Metadiscourse, and Political Identity* (2018). Zij brengt namelijk naar voren dat spreektaal altijd simpeler is dan schrijftaal. Bovendien merkt zowel Sclafani als Leith op dat dit onderzoek wanneer het gaat om het bestuderen van zijn retoriek geen precieze resultaten geeft en dus niet betrouwbaar is:

[...] algorithmic studies tend to overlook discourse level features that play an

important role in structuring spoken discourse, like repetition and syntactic parallelism, which are common rhetorical strategies that make spoken discourse not only *easier* to digest (in a cognitive sense) but also more

pleasant (in a poetic sense) and *engaging* (in a social sense).

(Sclafani, p. 3)

Much was made during primary season of the way in which reading-level algorithms (unreliable though they are) found his speeches pitched at fourth-grade level, i.e. the comprehension of an average nine-year-old (Sam Leith, 13 januari 2017)

In het onderzoek naar de campagnetoespraken van de presidentskandidaten Ted Cruz, Hillary Clinton, Marco Rubio, Bernie Sanders en Donald Trump van het Language Technologies Institute van de Carnegie Mellon University werd wel rekening gehouden met het verschil tussen schrijf- en spreektaal (Maxine Eskenazi & Elliot Schumacher, 2016). Voor dit onderzoek werd een ander model gebruikt, namelijk "a readability model called REAP, which looks at how often words and grammatical constructs are used at each grade level and thus corresponds better to analysis of spoken language" (Byron Spice, 16 maart 2016). Eskenazi en Schumacher stellen dat:

The campaign speeches, while most were written in advance, are destined to be spoken. Written speech is very different from spoken speech. When we speak we usually use less structured language with shorter sentences. So while measures such as Flesch-Kincaid are appropriate for written speech, they are not really reflective of the structure of spoken language. REAP has been trained on written texts, as described above. But it concentrates on how often words and grammatical constructs are used at each grade level and less on the length of the sentence and of each word. So REAP corresponds better to an analysis of spoken language than its predecessor. (pp. 2-3)

Eskenazi en Schumacher komen tot de conclusie dat Trump wat betreft zijn niveau van woordenschat uitkomt op een "7th grade level" (niveau van een twaalfjarige). Wat betreft zijn niveau van grammatica komt hij echter uit op een "5th grade level" (niveau van een tienjarige).

Ten derde betekent een armoedige taal een taal waarin heel veel dezelfde woorden gebruikt worden. Trump gebruikt volgens Sam Leith "a pretty small working vocabulary" (13 januari 2017).

Klemperer merkt op dat naast de versimpeling van de taal in het algemeen de LTI ook minder woorden gebruikt en dit kleine aantal woorden simpelweg eindeloos herhaalt. Dit geldt ook voor de retoriek van Trump. Hij gebruikt voornamelijk bepaalde bijvoeglijke naamwoorden heel vaak: "Trump has several verbal tics. One is that when he's trying to flatter and finagle, everything is beautiful: countries, cities, people, bills, questions, even chocolate cake" (Charles Blow, 17 juli 2017). Ik zal in de paragraaf over het overdreven karakter van de taal van Trump nader ingaan op zijn herhaaldelijk gebruik van bepaalde bijvoeglijk naamwoorden, zoals bijvoorbeeld *beautiful*.

Ten vierde is er ook sprake van versimpeling van de syntax. Zijn zinnen zijn over het algemeen kort en hebben een simpele grammaticale structuur, zoals ook bleek uit het onderzoek van Eskenazi en Schumacher (2016). Deze gecompriëerde stijl kan ook weer in verband gebracht worden met zijn veelvuldige gebruik van Twitter. Thompson beschrijft deze *parataxis* als Trumps "intuitive mastery of the micro-rhetorical world of Twitter" (p. 71). Daarnaast stelt hij dat dit als een strategie gezien kan worden die de stemmers de indruk van zelfverzekerdheid geeft:

The super-short sentences emphasize certainty and determination, build up layer upon layer, like bricks in a wall themselves, toward a conclusion and an emotional climax. It's a style that students of rhetoric call parataxis. (Mark Thompson, p. 71)

Thompson (p. 71) vergelijkt dit zelfs met de beroemde, extreem 'micro-retorische' uitspraak van Julius Caesar: *veni, vidi, vici*.

In Trumps syntax zijn een aantal patronen te ontdekken. Zo breekt hij vaak zijn zinnen af. Dit heeft een zeker effect, dat opnieuw te maken heeft met authenticiteit, zoals hierboven besproken, maar ook met het inspelen op emoties van de toeschouwers:

This stuttering, interrupted form of speech is a hallmark of his seemingly off-the-cuff delivery. It mimics natural conversation patterns. Feeling less scripted, it has been designed to appear authentic, trustworthy and passionate, rather than scrutinised and autocued by a hundred advisers.

(Gary Nunn, 11 november 2016)

Simple (or absent) grammatical structures leave the audience with nothing so taxing as a train of thought: rather, a random collage of emotive terms, repeated for emphasis. You come away from a Trump speech with a feeling, not an argument. (Sam Leith, 13 januari 2017)

Daarnaast beëindigt Trump vaak zijn zinnen met één woord. Dit wordt zou dan de hele vorige zin moeten samenvatten. Deze structuur gebruikt hij in zijn speeches, maar komt vooral terug in zijn tweets:

- Well, now that collusion with Russia is proving to be a total hoax and the only collusion is with Hillary Clinton and the FBI/Media, the Fake News Media (Mainstream) and this phony new book are hitting out at every new front imaginable. They should try winning an election. Sad!
(5 januari 2018)
- Democrat Congresswoman totally fabricated what I said to the wife of a soldier who died in action (and I have proof). Sad!
(18 oktober 2017)

Bovendien gebruikt Trump ook andere stijlfiguren in zijn retoriek, zoals alliteratie en repetitio:

"... we have to build a wall, folks. We have to build a wall. And a wall works. All you have to do is go to Israel and say how is your wall working? Walls work. (Thompson, 2016, p. 72)

Trump punctuates his speeches with repetition. It hammers the point home when the crowd is rambunctious and words risk getting lost. But it's also a delaying tactic, giving him time to select his next choice of words. On his

news nemesis: “That’s wrong. They were wrong. It’s The New York Times, they’re always wrong. They were wrong.” The repetition isn’t always at the end of the sentence; sometimes it’s brought to the beginning for emphasis, a technique called anaphora. “I call it extreme vetting. I call it extreme, extreme vetting.” Or even book-ending repetition in a sentence like this from his victory speech: “Tremendous potential. I’ve gotten to know our country so well — tremendous potential.” (Gary Nunn, 11 november 2016)

Op deze stijlfiguren zal ik verder niet ingaan, omdat dit stijlfiguren zijn die door iedere publieke spreker gebruikt worden en zijn niet enkel aan Trumps retoriek toe te schrijven. Om herkenbaar te zijn is voor iedere politieke spreker herhaling belangrijk.

De hierboven beschreven kenmerken leiden tot een incoherente taal. En het is vooral deze incoherentie waar critici zich zorgen om maken:

[...] where Trump’s language differs most profoundly from that of any of his predecessors is in his ability flatly and unblushingly to contradict himself. I’m saying this not to rattle my pearls at how awful he is, but to marvel at how it works rhetorically. (Sam Leith, 13 januari 2017)

He’ll say something, then say the opposite, then complain that the media reported his remarks wrong, or that it’s a sign of bias to quote him saying things that he didn’t mean to say, or wishes he hadn’t said, or subsequently contradicted. (Erick Black, 23 juni 2016)

Listening to Trump speak is a dizzying experience for anyone interested in candor, clarity or concision. It’s as if he puts language through a meat grinder and what emerges is nearly unrecognizable, in either comprehension or certitude. (Charles Blow, 1 mei 2017)

Sclafani benadrukt echter dat incoherentie tot op zekere hoogte ook past bij spreektaal. Aangezien Trumps retoriek zoals hierboven beschreven eerder spreektaal is in plaats van schrijftaal is deze incoherentie een logisch bijeffect. Sclafani bevestigt

echter wel dat dit ongewoon is voor de spreektaal van een president (This linguist studied the way Trump speaks for two years. Here's what she found, 2017).

Thompson (2017) noemt dit niet incoherentie maar "indeterminacy":

His habit of saying different and sometimes contradictory things about the same policy area within days or even hours of each other and swinging from praise to blame, without appearing to worry at all about that adds up to and without his supporters being worried about it at all.

Volgens Thompson hechten conventionele politici veel waarde aan consistentie en mijden ze daarom ook emoties in politieke taal. Trump en zijn aanhangers voelen daarentegen niets voor deze conventies.

De media besteden veel aandacht aan zijn retoriek en de manier waarop Trump 'feiten' presenteert. Critici menen namelijk dat Trumps versimpeling van de taal gepaard gaat met bedrog:

His usage isn't only idiosyncratic or some act of bungling idiocy, although it is surely both. But his usage is also a way of reducing language to the point that it is meaningless because the use of it is mindless, and in that compromised state, language becomes nearly worthless. As a consequence, truth becomes relative, if not altogether removed. You see, Trump's abuse of language isn't simply a thing to blithely mock. It is something with which we must all take great umbrage, because it has the power to degrade truth itself.
(Charles Blow, 17 juli 2017)

Robert Kuttner (23 januari 2017) wijst op een parallel tussen het gebruik van leugens door Hitler en Trump:

Adolf Hitler was the first to describe the technique of repeating a lie so often that people would come to believe it. He called it the "Big Lie." From his denial of climate change to his denial that Obama was born in Hawaii, Trump

has dusted off the Big Lie. But then he goes classic Big Liars one better — by denying the denial.

Dit staat in sterk contrast met wat Klemperer in 1942 in zijn dagboek schrijft, namelijk dat hij zich vast moet houden aan de waarheid:

Klemperer's veneration of and sensitivity to language is his core ethic. As a philologist, he was committed to the ability and duty of language to articulate truth and expose public lies. In 1942 he had reminded himself: "No, I must always hold on to this: in lingua veritas." (Stevie Davies, 10 januari 2004)

Trump's "Fake News" doet denken aan de naziterm *lügenpresse*. De term werd door de propagandisten in de nazitijd gebruikt om journalisten die hun kritiek uitten op het regime te discrediteren.⁶² Trump heeft hetzelfde motief want hij gebruikt de term "Fake News" om de *mainstream media*, die hun kritiek uiten op Trump, zwart te maken. Hij richt zich daarbij niet tegen één enkele krant of nieuwszender, maar tegen allerlei kranten die op hem kritiek uiten:

- So they caught Fake News CNN cold, but what about NBC, CBS & ABC? What about the failing @nytimes & @washingtonpost? They are all Fake News!
(27 juni 2017)
- NBC NEWS is wrong again! They cite “sources” which are constantly wrong. Problem is, like so many others, the sources probably don’t exist, they are fabricated, fiction! NBC, my former home with the Apprentice, is now as bad as Fake News CNN. Sad!
(4 mei 2018)
- The Washington Post is terrible. But these are dishonest -- but let me tell you, you have some great, honest papers. You have some great networks. I

---

⁶² De term *Lügenpresse* wordt nu overigens ook gebruikt in Duitsland door de rechts-populistische partij *Alternative für Deutschland* en de extreemrechtse protestbeweging *Pegida*.

must tell you, Fox has treated me fairly. Fox treated me fairly. They've treated me fairly. Hey, I'll let you know. You know what? Some day they might not treat me fairly, and I'll tell you about it, OK?

(Speech: Donald Trump Speaks at a Political Rally in Phoenix, AZ, 22 augustus 2017)

Tegelijkertijd presenteert hij zichzelf als de "truth teller", degene die de Amerikanen vertelt hoe het eigenlijk is.

Critici maken zich zorgen om Trumps "Fake News". Thompson merkt hierover het volgende op (2017):

The most concerning thing about the 'fake news' controversy is not that some people spread lies on the internet for commercial gain etc., but the fact that the man, currently running the most powerful country on earth does not appear to recognize or accept the objective nature of reality and seems to believe he has the Godlike power to make things true merely by saying them.

3.3 Het overdreven karakter van de taal van Trump

De meest herkenbare stijlfiguur van Trumps retoriek is de hyperbool. Andy Goemaere onderzocht de hyperbolen die Hillary Clinton en Trump gebruikten de verkiezingscampagne in 2016 en concludeert dat Trump meer dan twee keer zoveel hyperbolen gebruikte als Clinton (2017, p. 53).

Klemperer (p. 284) noemt de superlatief "het meest toegepaste taalverschijnsel van de LTI". Superlatieven komen ook talrijk terug in de retoriek van Trump.

Ten eerste spreekt Klemperer over "getalssuperlatieven of de getalsgelijke woorden".

Een voorbeeld van een getalssuperlatief kwam al op de eerste dag van het presidentschap van Trump ter sprake, toen de persvoorlichting van het Witte Huis een bericht de wereld in stuurde, dat iedereen verbaasde: de inauguratie van Donald Trump op 20 januari 2017 zou volgens hem de inauguratie met de meeste bezoekers ooit zijn geweest:

Mr. Trump said of his inauguration crowd: "It looked, honestly, like a million and a half people. Whatever it was, it was, but it went all the way back to the Washington Monument." In fact, the crowd was significantly smaller. A comparison of photographs from Friday to ones taken of Barack Obama's 2009 inauguration showed that the crowd on the National Mall for Mr. Trump was about a third the size of the crowd for Mr. Obama.

(Maggie Haberman, 22 januari 2017)

Ten tweede spreekt Klemperer over "normale superlatieven van bijvoeglijke naamwoorden". Ook Trump gebruikt veel bijvoeglijk naamwoorden, maar omdat hij ze zoveel gebruikt, lijken ze bijna geen betekenis te hebben. De vloek van de superlatief die Klemperer noemde, treft dus ook Trump want Sam Leith beschrijft Trumps overdrijvingen als "empty adjectives and adverbs": "Things are "great", "wonderful", "amazing", "the best", or they're "crooked", "fake", "unfair", "failing" (13 januari 2017)."

Voornamelijk het woord *beautiful* valt op, een woord dat hij zoveel gebruikt dat zijn betekenis onduidelijk wordt:

"Beautiful" is one of President Trump's favorite words. He's used it at least 1,500 times on Twitter and in speeches since he began running for office, according to the database at Factbase. (Charles Blow, 17 juli 2017)

Onder deze categorie kan men ook zijn *intensifiers* rekenen, en dan voornamelijk zijn gebruik van de bijwoorden *very* en *really* om zijn superlatieven nog groter te maken - wat leidt tot superlatieven die Klemperer wellicht supersuperlatieven zou noemen:

- And I'm very proud of it because you are very, very special people.
- So we had very, very weak laws. We have the worst laws.
- It's going to be very, very different. Very, very different.

(Remarks: Donald Trump hosts a roundtable in West Virginia on tax reform, 5 april 2018)

- But I think unless you do that, unless you have really, really powerful penalties, led by the death penalty for the really bad pushers and abusers, we are going to get nowhere.
(Speech: Donald Trump Delivers Remarks On the Opioid Crisis, 19 maart 2018)
- My take is, you have to get really, really tough -- really mean -- with the drug pushers and the drug dealers.
(Speech: Donald Trump Delivers a Speech on Tax Reform in Ohio, 5 februari 2018)
- And then what happens if it passes it goes into this beautiful committee, this beautiful I call it a pot, and we mix it up, and we stir it up and bring all the best things out, and you're going to have something, I predict, that will be really, really special. So right now -- it really is. [Applause] It really is.
(Speech: Donald Trump on Tax Reform in St. Charles, Missouri, 29 november 2017)

Ten derde spreekt Klemperer over "losse woorden waarin een superlatieve waarde is opgesloten of waaraan die kan worden toegeschreven". Bij Trump komt dit terug in een uitspraak als:

So now, once again, you see that America is open for business. The numbers are fantastic. The results are really incredible, what's happening. We're being talked about all over the world.

(Remarks: Donald Trump hosts a roundtable in West Virginia on tax reform, 5 april 2018)

Ten vierde spreekt Klemperer over "zeer superlatief doordrenkte zinsconstructies". Deze zinsconstructies komen inderdaad ook bij Trump terug. Een voorbeeld is: "The whole world is blowing up", wat Trump beweerde over de oorlog in Syrië (Gary Nunn, 11 november 2016). Andere voorbeelden zijn:

- I said that I will be the greatest jobs producer that God ever created.
(Press Conference: Donald Trump in New York, 11 januari 2017)

- For the last year, with your help, we have put more great conservative ideas into use than perhaps ever before in American history.
(Speech: Donald Trump Delivers a Speech at the CPAC Conference, 23 februari 2018)
- We've passed massive – biggest in history – tax cuts and reforms.
(Speech: Donald Trump Delivers a Speech at the CPAC Conference, 23 februari 2018)

In *The Art of The Deal* uit 1987 beschrijft Trump ook waarom hij superlatieven gebruikt, die hij zelf *truthful hyperboles* noemt:

“The final key to the way I promote is bravado. I play to people’s fantasies. People may not always think big themselves, but they can still get very excited by those who do. That’s why a little hyperbole never hurts. People want to believe that something is the biggest and the greatest and the most spectacular. I call it truthful hyperbole. It’s an innocent form of exaggeration – and a very effective form of promotion.” (Donald Trump, 1987, hoofdstuk Get The Word Out, paragraaf 6)

Evenals zijn simpele taal passen ook zijn hyperbolen bij zijn *narrative*. Opnieuw is dit een teken dat Trump zich goed bewust is van zijn publiek. Zijn superlatieven sluiten aan bij zijn emotioneel geladen taal, beschreven in 3.1.1. Want door superlatieven te gebruiken, maakt een spreker veel meer emoties bij zijn publiek los:

[...] by using hyperbole, speakers communicate their emotional orientation towards a state of affairs. (Claudia Claridge, zoals geciteerd in Henkemans, 2013, p. 3)

[...] hyperbole can make things appear more important, more frightening or more desirable, thus arousing specific attitudes and feelings. (Claudia Claridge, zoals geciteerd in Henkemans, 2013, p. 4)

Trump is uiteraard niet de eerste die hier en daar eens overdrijft in zijn toespraken of tweets om emoties bij zijn publiek los te maken, maar de mate waarmee hij hiervoor superlatieven inzet is ongekend: na de analyse van de drie presidentiële debatten in 2016 stelde Andy Goemaere (2017) vast dat Trump gemiddeld bijna twee

superlatieven per 100 woorden gebruikt.

Zijn gebruik van superlatieven baart politieke analytici echter zorgen:

Donald Trump isn't the carrier of the disease that threatens the language, but he suffers with enthusiasm. His abuse of the adjective might eventually threaten his foreign policy. Nothing is ever merely "good," or "fortunate." No appointment is merely "outstanding." Everything is "fantastic," or "terrific," and every man or woman he appoints to a government position, even if just two shades above mediocre, is "tremendous." The Donald never met a superlative he didn't like, himself as the ultimate superlative most of all. [...] But even a president — indeed, even President Donald J. Trump — does not live in a world where everything is wonderful, tremendous, fantastic and incredible. He could mislead or confuse a prime minister, as when he said he was working on a peace deal for the Middle East that would be the best in the history of that godforsaken place. (Wesley Pruden, 23 februari 2017)

Trump relied heavily on superlatives to ramp up an emotional response to his grandiose claims. Things weren't big, they were "yuuuuuge". He wasn't just going to make things great again, they'd be "amazing", "tremendous", "the best". He wasn't just going to win. He was going to "win so much, you're going to be sick and tired of winning". (Gary Nunn, 11 november 2016)

Ook hier menen critici dat zijn gebruik van superlatieven leidt tot bedrog:

I would submit that the Trumps⁶³ lie in two ways: first, by directly and intentionally saying things they know well aren't true, and second, by obfuscating with linguistic obtuseness, by overusing a nebulous relativism and by spouting an excess of superlatives to stand in for meaningful description and disclosure. (Charles Blow, 17 juli 2017)

Dit bracht Klemperer ook al naar voren en ik herhaal tot slot hier een belangrijke

---

⁶³ In dit artikel bespreekt Charles Blow ook de retoriek van Donald Trump Jr.

quote uit de *LTI*: "De LTI [...] onderscheidt zich door de toename van het superlativisme, maar ook door een bewuste kwaadaardigheid, want het loopt overal gewetenloos op bedrog en verdoving uit"⁶⁴ (p. 280).

3.4 Nabeschuiving bij dit hoofdstuk

Jennifer Scalfani (2017) stelt dat Trump ons leert dat je retoriek kunt gebruiken om een eigen *brand* (marketingtaal!) te creëren en daarmee dus een identiteit kunt construeren, die duidelijk verschilt van anderen. Dit maakt je herkenbaar en creëert een beeld van jezelf dat mensen zullen zien als authentiek.

Hij stemt zijn retoriek dus precies af op zijn *narrative* als politicus. Trump heeft dit gedaan door de randen van de conventionele politieke taal op te zoeken en te overschrijden: door een "nieuwe politieke taal" te spreken, zijn taal te versimpelen en zijn taal herkenbaar te maken door middel van zijn vele superlatieven. En elke keer als de *mainstream media* hem hierom vol verontwaardiging bekritisieren, kan hij zeggen: zie je wel! Je zou zelfs kunnen stellen dat hij de media zo instrumentaliseert om zijn *narrative* als anti-establishment politicus in stand te houden. En precies daar zit zijn kracht. Het is echter wel de vraag of hij met alle recente schandalen dit *narrative* kan blijven volhouden, want: "President losing grip on shaping his story line" (Peter Baker, 5-6 mei 2018).

Dit hoofdstuk heeft de retoriek van het Derde Rijk met de retoriek van Trump vergeleken, maar niet om te suggereren dat Trump een fascist is. Daarvoor zijn de verschillen te groot. Ondanks het feit dat er sprake is van bepaalde overeenkomsten wat betreft de retoriek, is het ook van belang om de verschillen te benoemen.

Ten eerste zette Hitler als dictator de media naar zijn hand. Dit doet Trump echter niet. Trump brengt de media wel in diskrediet door voortdurend te spreken over "fake news", maar hij vormt niet een gevaar voor het bestaan van de *mainstream media* die hem bekritisieren. Daarentegen maakt hij bij voorkeur gebruik van een ander medium, waar hij een tegengeluid kan uitten, namelijk Twitter.

---

⁶⁴ Die LTI [...] unterscheidet sich [...] nicht nur durch Übersteigerung des Superlativismus, sondern auch durch seine bewußte Böswilligkeit, denn er geht überall skrupellos auf Betrug und Betäubung aus. (p. 264)

Ten tweede was er vanaf het begin tijdens het naziregime (namelijk al vanaf 1933) sprake van de *Gleichschaltung*. Dit betekent dat alle instituties van staat en maatschappij genazificeerd werden. Ook dit is bij Trump niet het geval. Wel lijkt hij zich te verzetten tegen het Washington establishment en richt hij zich bijvoorbeeld tegen de FBI. Daarnaast noemt hij de Democraten "obstructionists": "The Obstructionist Democrats make Security for our country very difficult. They use the courts and associated delay at all times. Must stop!" (18 augustus, 2017). Wat verder opvalt is dat Trump inmiddels in het Witte Huis zit, maar zich toch blijft gedragen als een actievoerder.

Ondanks het feit dat zowel Hitler als Trump een binnenlandse vijand kiest, namelijk de *Lügenpresse*/"Fake News" en het politieke establishment, en het feit dat de retoriek van Trump overeenkomsten vertoont met de retoriek van het Derde Rijk, zou het ongenueanceerd zijn te concluderen dat Amerika onder Trump verandert in een fascistisch regime. Hitler was een dictator, Trump niet. Dat wil niet zeggen dat hij geen gevaar zou kunnen vormen voor de Amerikaanse democratie, maar op dit moment is daar naar mijn mening nog geen sprake van.

Conclusie

De hoofdvraag van deze thesis is of er gelijkenissen zijn tussen de retoriek van Donald Trump en de retoriek van het Derde Rijk zoals geanalyseerd door Klemperer. Volgens Victor Klemperer zijn de drie belangrijkste kenmerken van de *LTI*:

1. het revolutionaire karakter
2. het armoedige karakter
3. het overdreven karakter

Trump's retoriek vertoont bepaalde overeenkomsten met de drie kenmerken van de *LTI*. Ten eerste heeft ook Trump's retoriek een revolutionair karakter. Trump's populistische retoriek wordt gekenmerkt door evocatieve, niet-reflexieve en bijna eruptieve uitspraken. Ten tweede versimpelt Trump's taal op verschillende manieren: hij gebruikt veel simpele woorden, hij gebruikt veel dezelfde woorden en zijn syntax versimpelt. Deze versimpelde retoriek, die de taal van de gewone man nabootst, heeft een zeker effect. De superkorte zinnen benadrukken zekerheid en vastberadenheid, maar vooral authenticiteit. Dit kan als een machtsstrategie opgevat worden. Hij keert zich tegen de conventionele taal van het politieke establishment en bijbehorende moraal waarvan hij meent dat die stelselmatig de belangen van de gewone man doen vergeten. Ten derde heeft Trump's retoriek ook een overdreven karakter. Zijn gebruik van superlatieven staat ook in verband met de emotionaliteit van zijn retoriek: door veel superlatieven te gebruiken, wil hij emoties losmaken bij zijn publiek.

Er is dus inderdaad sprake van zekere overeenkomsten wanneer het gaat om het politieke discours zoals dat zich voordeed ten tijde van het naziregime in Duitsland en het politieke discours van Donald Trump. Maar overeenkomsten wat betreft het politieke discours betekent niet eenzelfde politiek. Hitler organiseerde staat en samenleving vanuit een totalitair idee. Hij richtte zich tegen het politieke establishment en brak het ook daadwerkelijk af. Dat is bij Trump niet het geval. Zo zet Trump de media niet naar zijn hand en er is geen sprake van een *Gleichschaltung* in de Verenigde Staten onder Trump.

Zijn politieke discours zegt echter wel veel over zijn "construction of the presidential self" (Sclafani, p. 12). Trump zet zichzelf voortdurend op een bepaalde manier neer. Hij refereert bij elke gelegenheid aan het feit dat hij een succesvolle zakenman is, die

dingen voor elkaar krijgt. Zijn eigen succes brengt hij dus voortdurend in beeld. Dat framet hij als een soort garantie dat hij als politicus de volgens hem jarenlange “corrupte” en “ineffectieve” Washingtonpolitiek kan veranderen. Voor deze complete *paradigm shift* lijkt hij heel bewust voor een bijpassende nieuwe retoriek gekozen te hebben.

Discussie

Het hier gevoerde onderzoek leidt tot een aantal vragen.

Allereerst, wat betekent deze nieuwe politieke taal? Zijn we beland in een postmodernistische *post-truth world*? Waar degenen die de beste verhalen vertellen met de beste feiten (lees: *alternative facts*) winnen? Trumps nieuw aangestelde advocaat Rudy Giuliani lijkt in een interview op live televisie deze *post-truth world* bloot te leggen: "I don't know — I don't know how you separate fact and opinion" (James Downie, 6 mei 2018). Dit leidt tot een probleem. Want hoe kan men de vervaging tussen feit en mening tegengaan als berichtgeving van de *mainstream media* voortdurend in diskrediet gebracht wordt door iemand die meent dat feiten alleen feiten zijn wanneer ze in zijn eigen voordeel werken? Met andere woorden: hoe kunnen de media uitspraken van politici blijven factchecken – en hun rol binnen een goed functionerend democratisch systeem blijven vervullen– zonder dat het een averechts effect heeft? Want zoals is gebleken, heeft Trump tijdens zijn verkiezingscampagne zijn kritiek op de *mainstream media* simpelweg geïntegreerd in zijn politieke *narrative*. Zijn stemmers maken zich immers niet druk om zijn *alternative facts* (David Ignatius, 4 augustus 2016; Nick Cohen, 5 februari 2017):

A poll released in the past week by NBC News and SurveyMonkey found that 61 percent of Americans had already concluded that the president tells the truth only some of the time or less. But even among the Republicans who question Mr. Trump's honesty, most still support him, according to the survey. (Peter Baker, 5-6 mei 2018)

Daarnaast kan men zich afvragen of deze vervaging tussen feit en mening misschien

de keerzijde van het internet is, van het medium dat democratiserend zou moeten werken, waar geen hiërarchie is tussen de ene en de andere nieuwsbron? Want bestaat er een verband tussen de vervreemding, die ontstaat door de nieuwsbubbels en algoritmetechnologie⁶⁵, en politieke leiders en hun 'authentieke' retoriek die op emoties inspeelt? Hebben mensen hier zoveel behoefte aan omdat het de enige retoriek is die geloofwaardig overkomt? Is er meer behoefte aan 'authentieke' retoriek door de postmodernistische vervreemding? Wellicht is de verkiezing van Trump als president hier een bewijs voor. Trumps authentieke retoriek lijkt vaak ieder gevoel van 'de gewone man' te reduceren tot twee basisemoties: lof en minachting. Maar dit werkt een wij-zij denken nog meer in de hand en leidt tot een verdere vervreemding en maatschappelijke polarisatie.

Suggesties voor verder onderzoek

Een van de moeilijke dingen die ik ondervond tijdens het schrijven van deze masterthesis bleek het afbakenen van het onderwerp. Daarom heb ik tijdens het proces voortdurend ideeën opgeschreven over hoe dit onderwerp verder uitgediept kan worden of vanuit andere perspectieven aangevuld zou kunnen worden.

In eerste instantie kwam ik vorig jaar op het idee mijn thesis te schrijven over hoe de uitspraken van Donald Trump in verschillende Europese talen vertaald worden. Vidhi Doshi en Justin McCurry stellen dat dit namelijk vaak tot problemen leidt:

"Translators describe grappling with Trump's mannerisms for an international audience: 'We try to grasp the context, but it's so incoherent'" (6 juni 2017).

Dit bleek echter een te breed onderwerp voor de masterthesis maar het zou zeer interessant zijn dit nog uit te zoeken. Zo zou men bijvoorbeeld kunnen nagaan of zijn grove uitspraken tot op zekere hoogte gecensureerd worden, of zijn grammaticale simpele zinnen in vertaling intact blijven en of al zijn superlatieven in vertaling ook worden overgenomen.

Deze thesis behandelt uitsluitend het gesproken woord. Maar in politieke retoriek is lichaamstaal van een even grote waarde. Ook bij de retoriek van Donald Trump is zijn lichaamstaal zeer relevant: ze ondersteunt zijn hoon, minachting en opschepperij.

---

⁶⁵ Dit wordt ook wel het "echo chamber effect" of "splinternet" genoemd.

Onderzoek naar de beelden en gezichtsuitdrukkingen van Trump tijdens zijn toespraken zou tot nieuwe inzichten kunnen leiden.

Een andere mogelijkheid voor verder onderzoek is het vergelijken van Donald Trumps retoriek met zijn voorgangers: maakte Obama ook veel gebruik van superlatieven in zijn retoriek? Of er zou een vergelijking gemaakt kunnen worden tussen het gebruik van Obama van sociale media voor zijn verkiezingscampagnes in 2008 en 2012 en het gebruik van sociale media door Trump voor zijn campagne in 2016.

Tijdens het schrijven van deze thesis deed Trump mij vaak denken aan Silvio Berlusconi, de ex-premier van Italië (1994-1995; 2001-2006; 2008-2011). Een overeenkomst is bijvoorbeeld de idee om een land te leiden als een bedrijf. Men zou kunnen analyseren wat de verschillen en overeenkomsten zijn tussen Trump en Berlusconi wat betreft hun retoriek en hun politieke *narrative*.

Nawoord

Tot slot zou ik graag de twee uitspraken aan het begin van deze thesis herhalen en toelichten:

Ich will Zeugnis ablegen, und exaktes Zeugnis.

- VICTOR KLEMPERER

I know words, I have the best words.

- DONALD TRUMP

Deze twee uitspraken brengen volgens mij de essentie van de twee hoofdpersonen uit deze thesis naar voren. Klemperer, de filoloog, die tijdens de nazi-jaren precies beschreef hoe de nazi's de taal aantasten en zich dit ondanks gevaar voor eigen leven tot doel bleef stellen.

En dan Trump, die met deze absurde, simplistische en superlativistische oneliner in gecomprimeerde stijl lijkt aan te geven hoe hij denkt over retoriek: als je de beste woorden gebruikt, dan heb je succes. En ondanks het feit dat hij eigenlijk helemaal niet woordenrijk is, heeft deze uitspraak in de zekere zin ook bijna iets 'poëtisch'.

Bibliografie

- Anderson, B. (2017). Tweeter-in-Chief: A Content Analysis of President Trump's Tweeting Habits. *Elon Journal of Undergraduate Research in Communications*, 8(2), pp. 36–47.
- Barbe, K. (2007). Victor Klemperer : the accidental sociolinguist. *Journal Of Sociolinguistics*, 11(4), pp. 505–519
- Black, E. (23 juni 2016). Comparing the speaking styles of Clinton and Trump — and what it reveals about their minds. *MinnPost*. Geraadpleegd op <https://www.minnpost.com/eric-black-ink/2016/06/comparing-speaking-styles-clinton-and-trump-and-what-it-reveals-about-their-m>
- Blow, C. (1 mei 2017). Trump's Degradation of the Language. *The New York Times*. Geraadpleegd op <https://www.nytimes.com/2017/05/01/opinion/donald-trump-degradation-of-the-language.html>
- Blow, C. (17 juli 2017). Trump Savagely Mauls the Language. *The New York Times*. Geraadpleegd op https://www.nytimes.com/2017/07/17/opinion/donald-trump-english-language-.html?_r=0&mtrref=undefined&assetType=opinion
- Bunneghem, M. (2010). Taal als getuige van onheil: Bij Victor Klemperers *Lingua Tertii Imperii*. *Streven*. Geraadpleegd op: <http://streventijdschrift.be/taal-als-getuige-van-onheil/>
- Childers, T. (1990). The Social Language of Politics in Germany: The Sociology of Political Discourse in the Weimar Republic. *The American Historical Review*, 95(2). Oxford University Press. Geraadpleegd op <http://www.jstor.org/stable/2163754>
- Claes, L. (2008). "*Ich will Zeugnis ablegen, und exaktes Zeugnis*": *Historischer und persönlicher Wert von Victor Klemperers Tagebüchern 1933 - 1945*. (Masterthesis, Universiteit Gent, België). Geraadpleegd op https://lib.ugent.be/fulltxt/RUG01/001/307/037/RUG01-001307037_2010_0001_AC.pdf
- Cohen, N. (5 februari 2017). Trump's lies are not the problem. It's the millions who swallow them who really matter. *The Guardian*. Geraadpleegd op <https://www.theguardian.com/commentisfree/2017/feb/05/donald-trump-lies-belief-totalitarianism>

- Davidson Sorkin, A. (16 maart 2016). Donald Trump and the Super Tuesday II View from Mar-a-Lago. *The New Yorker*. Geraadpleegd op <https://www.newyorker.com/news/amy-davidson/donald-trump-and-the-super-tuesday-ii-view-from-mar-a-lago>
- Davies, S. (10 januari 2004). In lingua veritas. *The Guardian*. Geraadpleegd op <https://www.theguardian.com/books/2004/jan/10/biography.highereducation2>
- Debate: 1st Presidential Debate Between Donald Trump and Hillary Clinton. (2016). Geraadpleegd op <https://factba.se/transcript/donald-trump-first-debate-clinton-september-26-2016>
- Denby, D. (15 december 2015). The Plot Against America: Donald Trump's Rhetoric. *The New Yorker*. Geraadpleegd op <https://www.newyorker.com/culture/cultural-comment/plot-america-donald-trumps-rhetoric>
- Double-plus effective. (18 juni 2016). *The Economist*. Geraadpleegd op <https://www.economist.com/news/books-and-arts/21700610-why-donald-trumps-rhetoric-with-apologies-orwell-works-so-well-double-plus-effective>
- Downie, J. (6 mei 2018). Giuliani stumbles into another fiasco. *The Washington Post*. Geraadpleegd op https://www.washingtonpost.com/blogs/post-partisan/wp/2018/05/06/giuliani-stumbles-into-another-fiasco/?noredirect=on&utm_term=.fa3baae221c2
- Eskenazi, M & Schumacher E. (2016). *A Readability Analysis of Campaign Speeches from the 2016 US Presidential Campaign*. Geraadpleegd op <https://arxiv.org/abs/1603.05739>
- Goemaere, A. (2017). *De extravagante zakenman versus de beheerste politica: Een retorisch onderzoek naar het gebruik van humor en hyperbolen*. (Masterthesis, Universiteit Antwerpen, België). Geraadpleegd op <http://anet.be/submit.phtml?UDses=76416723%3A714513&UDstate=1&UDmode=&UDaccess=&UDrou=%25Start:bopwexe&UDopac=opacuantwerpen&UDextra=c:lvd:14525364>
- Greenblatt, S. (2005). *Renaissance self-fashioning: From More to Shakespeare*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Haberman, M. (22 januari 2017). The numbers game of Donald Trump. *The New York Times*. Geraadpleegd op <https://www.nytimes.com/2017/01/22/us/donald-trump-numbers-game.html>

- Henkemans, A. (2013). "The use of hyperbole in the argumentation stage". *OSSA Conference Archive*. pp. 1–9. Geraadpleegd op <https://scholar.uwindsor.ca/ossaarchive/OSSA10/papersandcommentaries/159>
- Heumakers, A. (5 januari 2001). Woorden als bakstenen. *NRC*. Geraadpleegd op <https://www.nrc.nl/nieuws/2001/01/05/woorden-als-bakstenen-7524868-a1241955>
- Ignatius, D. (4 augustus 2016). Why facts don't matter to Trump's supporters. *The Washington Post*. Geraadpleegd via https://www.washingtonpost.com/opinions/why-facts-dont-matter-to-trumps-supporters/2016/08/04/924ece4a-5a78-11e6-831d-0324760ca856_story.html?utm_term=.57c728daa103
- "It's a Whole New Ball Game Now." *My Next Guest Needs No Introduction with David Letterman*, seizoen 1, aflevering 1, 2018. *Netflix*, www.netflix.com/watch/80209188?
- Orwell, George (2010). Politics and the English Language. In Joseph, J. (Ed.), *Language and politics: Major themes in English studies*. (Vol. 4) London: Routledge.
- Klemperer, V. (1970). *LTI: Notizbuch eines Philologen*. Leipzig: Reclam.
- Klemperer, V. (1997). *Tot het bittere einde. Dagboek, 1933-1945*. Amsterdam: Atlas.
- Klemperer, V. (2004). *LTI: De taal van het Derde Rijk*. Amsterdam: Atlas.
- Klemperer, V., Klemperer, H., & Nowojski, W. (1997). *Ich will Zeugnis ablegen bis zum letzten: Tagebücher 1933-1945*. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft..
- Kuttner, R. (2017). Orwell, Hitler And Trump. *The Huffington Post*. Geraadpleegd op https://www.huffingtonpost.com/entry/orwell-hitler-and-trump_us_58851781e4b070d8cad35b8c
- Leith, S. (13 januari 2017). Trump's rhetoric: a triumph of inarticulacy. *The Guardian*. Geraadpleegd op <https://www.theguardian.com/us-news/2017/jan/13/donald-trumps-rhetoric-how-being-inarticulate-is-seen-as-authentic>
- Martin, J. (2014). *Politics and rhetoric: a critical introduction*. London : Routledge. Taylor & Francis Group.

- Meyer, T. (19 oktober 2017). Has Trump drained the swamp in Washington? *Politico*. Geraadpleegd op <https://www.politico.com/story/2017/10/19/trump-drain-swamp-promises-243924>
- Mieder, W. (2000). 'In lingua veritas' : proverbial rhetoric in Victor Klemperer's diaries of the Nazi years (1933-1945). *Western Folklore*, 59(1). pp. 1–31.
- Moyer, J. (18 maart 2016). Trump's grammar in speeches 'just below 6th grade level,' study finds. *The Washington Post*. Geraadpleegd op https://www.washingtonpost.com/news/morning-mix/wp/2016/03/18/trumps-grammar-in-speeches-just-below-6th-grade-level-study-finds/?utm_term=.835e5ebfa546
- MSNBC. (15 september 2017). Language Expert: Donald Trump's Way Of Speaking Is 'Oddly Adolescent' | The 11th Hour | MSNBC. [Video File]. Geraadpleegd op <https://www.youtube.com/watch?v=phsU1vVHOQIn>
- North, A. (31 mei 2017). Donald Trumps Twitter Comedy. *The New York Times*. Geraadpleegd op <https://www.nytimes.com/2017/05/31/opinion/donald-trumps-twitter-comedy.html?mtrref=undefined&gwh=35F7C286DA66AAA224FB4AA2A70D3276&gwt=pay&assetType=opinion>
- Nunn, G. (11 november 2016). Winning words: the language that got Donald Trump elected. *The Guardian*. Geraadpleegd op: <https://www.theguardian.com/media/mind-your-language/2016/nov/11/winning-words-the-language-that-got-donald-trump-elected>
- Osborne, P. & Roberts, T. (2017). *How Trump Thinks: His Tweets and the Birth of a New Political Language*. London: Head of Zeus. Geraadpleegd op https://books.google.be/books?id=_wk-DgAAQBAJ&printsec=frontcover&dq=trump+language&hl=nl&sa=X&ved=0ahUKEwiT9-Kloe7ZAhWBsRQKHV3TDUwQ6AEIPjAD#v=onepage&q=trump%20language&f=false
- Ott, B. (2017). The age of Twitter: Donald J. Trump and the politics of debasement, *Critical Studies in Media Communication*, 34(1), pp. 59–68, DOI: 10.1080/15295036.2016.1266686
- Persson, M. (21 januari 2018). Silicon Valley creëerde de eerste Twitter-president. Nu kijkt het de andere kant op. *De Volkskrant*. Geraadpleegd op

<https://beta.volkskrant.nl/nieuws-achtergrond/silicon-valley-creeerde-de-eerste-twitter-president-nu-kijkt-het-de-andere-kant-op~b0ce62ba/>

Power, S. (21 september 2017). What makes propaganda more dangerous today? *The New York Times*. Geraadpleegd op <https://www.nytimes.com/2017/09/19/opinion/samantha-power-propaganda-fake-news.html>

Press Conference: Donald Trump in New York. (2017). Geraadpleegd op <https://factba.se/transcript/donald-trump-press-conference-new-york-ny-january-11-2017>

Pruden, W. (23 februari 2017). Trumpspeak, a language rich in adjectives. *The Washington Times*. Geraadpleegd op <https://www.washingtontimes.com/news/2017/feb/23/donald-trumps-speech-features-superlatives/>

Ramdharie, S. (20 januari 2018). Tweeter in chief: waarom Twitter Trumps lievelingswapen is. *De Volkskrant*. Geraadpleegd op <https://www.volkskrant.nl/tech/tweeter-in-chief-waarom-twitter-trumps-lievelingswapen-is~a4560749/>

Reilly, K. (10 september 2016). Read Hillary Clinton's 'Basket of Deplorables' Remarks About Donald Trump. *TIME*. Geraadpleegd op <http://time.com/4486502/hillary-clinton-basket-of-deplorables-transcript/>

Reiss, H. (1998). Victor Klemperer (1881-1960): reflections on his 'Third Reich' diaries. *German Life And Letters*, 51(1), pp. 65–92

Remarks: Donald Trump Hosts a Roundtable in West Virginia on Tax Reform. (2018). Geraadpleegd op <https://factba.se/transcript/donald-trump-remarks-tax-roundtable-west-virginia-april-5-2018>

Reznikov, A. (2001). *George Orwell's Theory of Language*. Indiana, USA: iUniverse. Geraadpleegd op https://books.google.be/books?id=_CEUCFrKh10C&pg=PA78&lpg=PA78&dq=der+fluch+des+superlativs&source=bl&ots=KIvnkO1cRq&sig=oM59Dd0TY10mxu0aPvsf95XIQAc&hl=nl&sa=X&ved=0ahUKEwi38umxzYzaAhVBPRQKHQO9B54Q6AEIPTAD#v=onepage&q=der%20fluch%20des%20superlativs&f=false

- Roos, I. (31 januari 2018). Twitterpresident Trump kiest voor verzoenende toon in eerste State of the Union. *De Standaard*. Geraadpleegd op http://www.standaard.be/cnt/dmf20180131_03331087
- Savoy, J. (2016). Trump's and Clinton's Style and Rhetoric During the 2016 Presidential Election. *Journal of Quantitative Linguistics*, pp. 1–20. DOI: 10.1080/09296174.2017.1349358
- Schmitz-Berning, C. (2007). *Vokabular des Nationalsozialismus*. De Gruyter. Geraadpleegd op https://books.google.be/books?id=d5r7Vrz3UgIC&dq=schmitz-berning&lr=&hl=nl&source=gbs_navlinks_s
- Sclafani, J. (2018). *Talking Donald Trump. a sociolinguistic study of style, metadiscourse, and political identity*. London: Routledge, Taylor and Francis Group.
- Shugerman, E. (9 januari 2018). Trump speaks at level of 8-year-old, new analysis finds. *Independent*. Geraadpleegd op <https://www.independent.co.uk/news/world/americas/us-politics/trump-language-level-speaking-skills-age-eight-year-old-vocabulary-analysis-a8149926.html>
- Speech: Donald Trump Delivers Remarks on the Opioid Crisis. (2018). Geraadpleegd op <https://factba.se/transcript/donald-trump-speech-opioid-crisis-manchester-nh-march-19-2018>
- Speech: Donald Trump Delivers a Speech at the CPAC Conference. (2018). Geraadpleegd op <https://factba.se/transcript/donald-trump-speech-cpac-conference-february-23-2018>
- Speech: Donald Trump Delivers a Speech on Tax Reform in Ohio. (2018) Geraadpleegd op <https://factba.se/transcript/donald-trump-speech-tax-reform-ohio-february-5-2018>
- Speech: Donald Trump in Las Vegas, NV. (2016). Geraadpleegd op <https://factba.se/transcript/donald-trump-speech-las-vegas-nv-february-23-2016>
- Speech: Donald Trump in Tampa, FL. (2016). Geraadpleegd op <https://factba.se/transcript/donald-trump-speech-tampa-fl-october-24-2016>
- Speech: Donald Trump on Tax Reform in St. Charles, Missouri. (2017). Geraadpleegd op <https://factba.se/transcript/donald-trump-speech-tax-reform-st-charles-missouri-november-29-2017>

- Speech: Donald Trump on Tax Reform in St. Charles, Missouri. (2017).
Geraadpleegd op <https://factba.se/transcript/donald-trump-speech-tax-reform-st-charles-missouri-november-29-2017>
- Speech: Donald Trump Speaks at a Political Rally in Phoenix, AZ. (2017).
Geraadpleegd op <https://factba.se/transcript/donald-trump-speech-maga-rally-phoenix-arizona-august-22-2017>
- Spice, B. (16 maart 2016). Most Presidential Candidates Speak at Grade 6-8 Level.
Geraadpleegd op <https://www.cmu.edu/news/stories/archives/2016/march/speechifying.html>
- Stallaert, C. (2010). *Naar eigen beeld en gelijkenis*. Antwerpen: Garant.
- Tarnoff, B. (9 november 2016). The triumph of Trumpism: the new politics that is here to stay. *The Guardian*. Geraadpleegd op <https://www.theguardian.com/us-news/2016/nov/09/us-election-political-movement-trumpism>
- The full text of Donald Trump's inauguration speech. (20 januari 2017). *The Guardian*. Geraadpleegd op <https://www.theguardian.com/world/2017/jan/20/donald-trump-inauguration-speech-full-text>
- Thomas, C. (1990). The Social Language of Politics in Germany: The Sociology of Political Discourse in the Weimar Republic. *The American Historical Review*, 95(2). pp. 331–358. Geraadpleegd op http://www.jstor.org/stable/2163754?seq=1&cid=pdf-reference#references_tab_contents
- Thompson, M. (2016). *Enough Said: What's gone wrong with the language of politics?* New York, NY: St. Martin's Press.
- Thompson, M. (2017). *Politics and Language in the Age of Trump*. [Audio-opname lezing] Geraadpleegd op <http://www.lse.ac.uk/website-archive/newsAndMedia/videoAndAudio/channels/publicLecturesAndEvents/player.aspx?id=3885>
- Thompson, M. (27 augustus 2016). From Trump to Brexit rhetoric: how today's politicians have got away with words. *The Guardian*.
<https://www.theguardian.com/books/2016/aug/27/from-trump-to-brexit-rhetoric-how-todays-politicians-have-got-away-with-words>

- Trump, D. J. (27 juni 2017). So they caught Fake News CNN cold, but what about NBC, CBS & ABC? What about the failing @nytimes & @washingtonpost? They are all Fake News! [Twitter post]. Geraadpleegd op <https://twitter.com/realDonaldTrump/status/879682547235651584>
- Trump, D. J. (18 augustus 2017). The Obstructionist Democrats make Security for our country very difficult. They use the courts and associated delay at all times. Must stop! [Twitter post]. Geraadpleegd op <https://twitter.com/realDonaldTrump/status/898528795308642304>
- Trump, D. J. (18 oktober 2017). Democrat Congresswoman totally fabricated what I said to the wife of a soldier who died in action (and I have proof). Sad! [Twitter post]. Geraadpleegd op <https://twitter.com/realDonaldTrump/status/920611770775064576>
- Trump, D. J. (24 oktober 2017). Isn't it sad that lightweight Senator Bob Corker, who couldn't get re-elected in the Great State of Tennessee, will now fight Tax Cuts plus! [Twitter post]. Geraadpleegd op <https://twitter.com/realdonaldtrump/status/922817539251556353>
- Trump, D. J. (5 januari 2018). Well, now that collusion with Russia is proving to be a total hoax and the only collusion is with Hillary Clinton and the FBI/Russia, the Fake News Media (Mainstream) and this phony new book are hitting out at every new front imaginable. They should try winning an election. Sad! [Twitter post]. Geraadpleegd op <https://twitter.com/realDonaldTrump/status/949287555660500992>
- Trump, D. J. (15 april 2018). Unbelievably, James Comey states that Polls, where Crooked Hillary was leading, were a factor in the handling (stupidly) of the Clinton Email probe. In other words, he was making decisions based on the fact that he thought she was going to win, and he wanted a job. Slimeball! [Twitter post]. Geraadpleegd op <https://twitter.com/realdonaldtrump/status/985483513704124416>
- Trump, D. J. (4 mei 2018). NBC NEWS is wrong again! They cite “sources” which are constantly wrong. Problem is, like so many others, the sources probably don't exist, they are fabricated, fiction! NBC, my former home with the Apprentice, is now as bad as Fake News CNN. Sad! [Twitter post]. Geraadpleegd op <https://twitter.com/realDonaldTrump/status/992354530510721025>
- Trump, D. (1987). *The Art of the Deal*. Geraadpleegd op <https://books.google.nl/books?id=CTB8DQAAQBAJ&pg=PT118&dq=the+art+of+the+deal+publicity&hl=nl&sa=X&ved=0ahUKEwiDuYSf5KLaAhUusKQKH>

QW2Db8Q6AEIKDAA#v=onepage&q=Good%20publicity%20is%20preferable%20to%20bad&f=false

Van Rompaey, P. (8 november 2018). Trumps lesje in (on)welsprekendheid. *De Standaard*. Geraadpleegd op http://www.standaard.be/cnt/dmf20171107_03175443

Washington Post. (11 juli 2017). This linguist studied the way Trump speaks for two years. Here's what she found. [Video File] Geraadpleegd op <https://www.youtube.com/watch?v=cpxCl8yIJgE>

Watt, R. (2000). "Landsersprache, Heeressprache, Nazisprache?" Victor Klemperer and Werner Krauss on the Linguistic Legacy of the Third Reich. *The Modern Language Review*, (2), pp. 424–436. DOI:10.2307/3736143

Young, J. W. (2005). From LTI to LQI: Victor Klemperer on Totalitarian Language. *German Studies Review*, 28(1), pp. 45–64. John Hopkins University Press.